

MASARYKOVA UNIVERZITA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky

Projevy náboženství ve waldorfské mateřské škole

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2013

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Radek Pospíšil

Vypracovala:

Bc. Kristýna Weberová

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM

WEBEROVÁ, Kristýna. *Projevy náboženství ve waldorfské mateřské škole*: diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra pedagogiky, 2013. s. 118. Vedoucí diplomové práce: Mgr. Radek Pospíšil

ANOTACE

Diplomová práce *Projevy náboženství na waldorfské mateřské škole* pojednává o waldorfské pedagogice, antroposofii a podává ucelený náhled na waldorfskou mateřskou školu. Práce je rozdělena do dvou částí – teoretická část a praktická část. Teoretická část se zaměřuje na historii a klasifikaci alternativních škol, podrobněji rozebírá vznik a vývoj škol waldorfských. Jedna kapitola je věnována zakladateli waldorfské pedagogiky, Rudolfu Steinerovi. Neméně důležité pro téma jsou kapitoly o antroposofii a náboženství. V závěru si můžeme přečíst a porovnat několik náhledů na spiritualitu a duchovní zaměření waldorfských škol. Praktická část vychází z dotazníkového šetření, které bylo prováděno mezi rodiči žáků z waldorfských škol, a z pozorování výuky na Waldorfské základní a mateřské škole Brno. Jeho cílem je zjistit, zdali se ve výuce v mateřské škole objevují náboženské či spirituální prvky.

ANNOTATION

The thesis *Expressions of religion in the Waldorf kindergarten* is about Waldorf pedagogy, anthroposophy and gives a comprehensive insight into the Waldorf kindergarten. Thesis is divided into two parts - theoretical and practical part. The theoretical part focuses on the history and classification of alternative schools, analyzes the origin and development of Waldorf schools. One chapter is dedicated to the founder of Waldorf education, Rudolf Steiner. No less Important are chapters about anthroposophy and religion. At the end you can read and compare multiple perspectives on spirituality and spiritual

orientation of Waldorf schools. The practical part is based on a questionnaire survey, which was performed among parents of Waldorf schools, and observations of teaching at the Waldorf Elementary School Brno. Its purpose is to find out whether teaching in kindergarten has religious or spiritual elements.

KLÍČOVÁ SLOVA

waldorfská škola, waldorfská pedagogika, antroposofie, náboženství, rituál, spirituální prvky, alternativní pedagogika, alternativní škola, Rudolf Steiner, antroposofická společnost, bůh

KEY WORDS

waldorf school, waldorf pedagogy, anthroposophy, religion, ritual, spiritual elements, alternative pedagogy, alternative school, Rudolf Steiner, anthroposophicsociety, god

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a použila jen literaturu a literární prameny uvedené v seznamu.

Souhlasím, aby práce byla uložena na Masarykově univerzitě v Brně v knihovně Pedagogické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům.

.....

Bc. Kristýna Weberová

Děkuji Mgr. Radku Pospíšilovi za vstřícný a podporující přístup při vedení mé diplomové práce a za podnětné rady a připomínky. Také děkuji vedení Waldorfské základní a mateřské školy Brno, které mi umožnilo uskutečnit výzkum, učitelskému sboru za poskytnuté informace a spolupráci a zároveň dotazovaným rodičům, bez jejichž spolupráce by tato práce nemohla vzniknout.

OBSAH

ÚVOD	11
I. TEORETICKÁ ČÁST	13
1. Alternativní školy	15
1.1. Vznik a vývoj alternativních škol	17
1.2. Vlastnosti a funkce alternativních škol.....	19
1.3. Dělení alternativních škol	20
1.3.1. Klasické reformní školy	20
1.3.2. Církevní (konfesní) školy.....	22
1.3.3. Moderní alternativní školy	22
2. Rudolf Steiner a vznik první waldorfské školy	24
3. Antroposofie	28
3.1. Vývoj člověka podle antroposofie.....	29
3.2. Výchova člověka podle antroposofie.....	31
3.2.1. Dítě předškolního věku podle antroposofie.....	33
3.3. Antroposofická společnost	33
4. Náboženství	35
4.1. Polyteismus a monoteismus.....	36
4.2. Rituál, extáze	37
4.3. Klasifikace náboženství	37
4.4. Náboženský projev	38
5. Antroposofie a náboženství	39
6. Waldorfská mateřská škola	41

6.1.	Waldorfská pedagogika v mateřské škole.....	43
6.2.	Rytmus dne a týdne ve waldorfské mateřské škole	44
6.2.1.	Společné činnosti dětí	45
6.2.2.	Volná hra	47
6.3.	Jeden školní rok ve waldorfské mateřské škole	47
6.3.1.	Slavnosti ve Waldorfské mateřské škole Brno.....	48
6.4.	Prostředí WMŠ	51
6.4.1.	Hra a hračka	52
7.	Několik pohledů na spiritualitu waldorfských škol	54
II.	PRAKTICKÁ ČÁST	57
1.	Charakteristika výzkumného problému	58
1.1.	Formulace výzkumného problému	58
1.2.	Cíl výzkumného šetření.....	59
1.3.	Stanovení výzkumných předpokladů	59
2.	Výzkumný vzorek	61
3.	Výzkumné metody.....	63
3.1.	Dotazníkové šetření.....	63
3.2.	Pozorování	65
4.	Interpretace získaných údajů	67
4.1.	Analýza získaných údajů z dotazníkového šetření.....	67
4.2.	Záznam z pozorování.....	91
4.3.	Analýza získaných údajů z pozorování.....	98
5.	Ověření výzkumných předpokladů	103
	ZÁVĚR	108
	RESUMÉ	110
	RESUME	110

POUŽITÁ LITERATURA.....	111
PŘÍLOHY	115

ÚVOD

Po revoluci v roce 1989 se u nás opět začaly rozvíjet alternativní školy, které vznikaly již na počátku 20.století a jejichž vývoj byl pozastaven světovými válkami a poválečnou politickou situací v socialistické republice. Od devadesátých let se alternativní školství těší velkému rozkvětu. Zajisté tomu přispěla i kritika tradičního školství, které je nechvalně hodnoceno především za svou nepřizpůsobivost novým podmínkám a požadavkům doby. Alternativní školy nabídly nové výukové metody, netradiční pomůcky a „kamarádský“ přístup učitele k žákovi. Největšího rozmachu se u nás dočkala škola waldorfská, o které pojednává tato práce. Nepřímo jí navazuji na moji bakalářskou práci Waldorfská škola a důvody rodičů pro její výběr.

K tématu mé diplomové práce mě inspiroval seminář z alternativní pedagogiky, ve kterém jsme diskutovali o tom, zda je waldorfská škola nábožensky orientována či zda se jedná o antroposofii, filosofii Rudolfa Steinera. K závěru jsme nedospěli a tak se zrodilo téma mé diplomové práce.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí – na část teoretickou a část praktickou.

Teoretická část se zprvu zaměřuje obecně na alternativní školy, jejich typy, vlastnosti, funkce a vývoj. Podrobněji charakterizuje pouze waldorfskou školu se zaměřením na školu mateřskou, kterou se má práce zabývat. Nelze opomenout kapitoly o antroposofii, náboženství a jejich vzájemném vztahu. Tyto kapitoly slouží jako teoretický podklad pro praktickou část práce.

Praktická část využívá teoretických poznatků a ověřuje výzkumné předpoklady formulované na jejich základě. Výsledky vychází z dotazníkového šetření mezi rodiči dětí navštěvujících waldorfskou mateřskou školu a z pozorování výuky ve waldorfské mateřské škole.

Hlavním cílem práce je ověřit, zdali se ve výuce waldorfské mateřské školy projevují některé náboženské prvky (viz. kapitola 4.4.). Vedlejším cílem výzkumu je zjistit, jestli rodiče dětí navštěvujících tuto školu ví, že by se nějaké takové prvky ve výuce objevovaly a byli-li o nich předem informováni.

Budu ráda, pokud moje práce poslouží nejen ke studijním účelům, ale potěší mě, pomůže li i rodičům hledajícím odpověď na otázku, zda je waldorfská škola pro ně a jejich děti ta pravá.

I. TEORETICKÁ ČÁST

„Dítě je zcela svobodný tvor.“ – výchozí teze waldorfské
pedagogiky

1. ALTERNATIVNÍ ŠKOLY

„V současnosti stále ještě neexistuje shoda v použití termínu alternativní škola. Termín alternativní je většinou užíván v jeho původním významu, který znamená jiný, odlišný, druhý, na výběr – viz např. alternativní technologie, medicína, zemědělství, hudba, kultura. V případě označení školy však dosud panuje mnoho jiných použití, různých nejasností, planoucích ze specifického vývoje místních poměrů v jednotlivých zemích, ze zkrslení, vznikajícího nejednotným systémem kritérií hodnocení škol. Další problém představuje odlišné chápání termínu alternativní v různých státech a jejich jazycích.“

(Maňák J. a kol., 1997, str. 9)

Podle Průchy (2012) je *„pojem alternativní škola nebo alternativní vzdělávání mnohovýznamový a užívá se často jako synonymický ekvivalent k jiným pojmům jako netradiční škola, volná škola, svobodná škola, otevřená škola, nezávislá škola aj.“* (Průcha J., 2012, str. 21)

Vymezení pojmu alternativní škola a alternativní vzdělávání je tedy nejednotný. Pro jeho bližší pochopení je třeba rozlišit několik významových rovin tohoto pojmu.

Podle Průchy (2012):

Školsko-politický aspekt

Podle zřizovatele lze školy rozlišit na školy státní (spravované veřejně) a školy nestátní (spravované jinými než veřejnými orgány). Státní školy mohou být zřizovány MŠMT, obcí, krajem či jiným rezortem (např. ministerstvem obrany, ministerstvem

zemědělství aj.). Mezi nestátní školy řadíme ty, které jsou zřizovány církví nebo jiným soukromým zřizovatelem.

„Pojmem alternativní škola tedy můžeme použít pro všechny školy, které fungují souběžně se školami veřejnými, ale stojí mimo veřejný sektor. Podle tohoto principu lze tedy alternativní školu definovat nejpřesněji asi takto: „Alternativní školy jsou takové, které se odlišují zcela nebo částečně svými cíli, učebními obsahy, formami učení a vyučování, organizací školního života a spoluprací s rodiči, od jednotlivých charakteristik státní/veřejné školy, a tím nabízejí jinou možnost učení a vyučování. Alternativní školy vznikly z kritiky vznášené vůči veřejné škole a jsou považovány z hlediska svých rozdílných antropologických, filozofických nebo pedagogických základů za reformní školy. Alternativní školy jsou zpravidla školy s neveřejným zřizovatelem, tj. svobodné školy.“ (Schaub, Zenke, 2000, str. 28)

Ekonomický aspekt

Obecně platí, že státní školy jsou financovány ze státních či jiných veřejných zdrojů a jsou tedy bezplatné. Naopak soukromé školy financují jejich zřizovatelé a rodiče žáků těchto škol platí školné. Existují ovšem i výjimky, kdy soukromé školy jsou částečně financovány ze státních zdrojů (podle zákona č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením, ve znění pozdějších předpisů). Dalo by se říct, že z hlediska ekonomického aspektu jsou alternativní školy ty, kde rodiče platí za své děti školné a je jim za to nabízeno něco jiného, než v tradiční škole. Problém je ale v tom, že alternativní školy nejsou jen soukromé, ale některé spadají ke školám veřejným. Díky tomu nemůže být ekonomický aspekt jednoznačný ukazatel alternativnosti školy.

Pedagogický a didaktický aspekt

„Z tohoto hlediska je možno za alternativní považovat všechny takové školy, které uplatňují zvláštní, nestandardní, inovativní, experimentální formy, obsahy či metody vzdělávání, jiné didaktické přístupy apod., na rozdíl od běžně uplatňovaných (standardních) pedagogických didaktických koncepcí.“ (Průcha J., 2012, str. 24)

Za rozhodující se považuje právě pedagogický a didaktický aspekt fungování alternativních škol, nikoliv aspekt ekonomický či školsko-politický.

„Jako alternativní budeme chápat všechny druhy škol, bez ohledu na zřizovatele, tedy školy soukromé, církevní a veřejné, které mají jeden podstatný rys – odlišují se něčím od hlavního proudu standardních (běžných, převažujících) škol daného vzdělávacího systému. Odlišnost alternativních škol může spočívat v jiných způsobech organizace výuky nebo života dětí ve škole, kurikulárních programech, parametrech edukačního prostředí, způsobech hodnocení výkonu žáků, vztazích mezi školou a rodiči, školou a místní komunitou aj.“(Průcha J., 2012, str. 25)

1.1. Vznik a vývoj alternativních škol

Jednou z lidských snah je neustále zdokonalovat a zlepšovat něco, co už bylo vytvořeno. Tato neúnavná lidská snaha dala šanci vzniku alternativních škol. Reformní pedagogika se začíná rozvíjet od počátku 20. století a je spjata se jmény jako Marie Montessoriová, Rudolf Steiner, Célestin Freinet a další. Počátkem tohoto „reformního“ století se objevilo mnoho kritiků, kteří začali zpochybňovat přínosnost tehdejšího formalistického způsobu vzdělávání. Mezi tyto kritiky lze zařadit Ovide Decrolyho, který je zakladatelem reformní školy „Školu životem pro život“. Byla

postavena na respektování dítěte a kladla důraz na význam pracovní výchovy. Významným představitelem této doby je i Peter Petersen. Radikálně odsuzoval dělení vyučovacích předmětů na hlavní a vedlejší, operování se strachem žáka, výraznou intelektuální povahu školy a rozložení času stráveného ve škole do pevně daných vyučovacích hodin.

U nás se reformní pedagogika začíná vyvíjet také během 20. a 30. let 20. století. Tehdejší reformní pedagogika byla sice povětšinou inspirována zahraničními reformami, ale stála na velmi vysoké úrovni. Nelze nezmínit pedagoga a psychologa Václava Příhodu, který ze svých studijních pobytů po světě, přinesl nespočetně praktických i teoretických poznatků. Tehdejší nadšení pro rozvoj alternativních škol je patrné i z velkého množství vytvořených alternativních učebnic, metodických příruček a testů. Tyto materiály vznikaly nejen díky tvořivým učitelům, ale byly podporovány i odborníky pedagogické teorie a výzkumu. Byla zřízena alternativní vysoká škola Školy vysokých studií pedagogických a vydáván časopis Nové školy. Rozvoj alternativních škol u nás byl přerušen v roce 1948 a po celé období socialismu nebyl podporován. Opět se v Československu tyto školy začínají rozvíjet až po roce 1989 a jsou silně inspirovány alternativami praktikami ze zahraničí. Dnes se díky velké kritice tradičního školství těší svému velkému obdivu.(Průcha J., 2012, str. 34-38)

1.2. Vlastnosti a funkce alternativních škol

Každá alternativní škola je specifická ve svém druhu, formách vzdělávacích zařízení a má své specifické rysy. Přesto by měla splňovat těchto pět základních bodů:

(dle Klassen, Skiera, Wächter, 1990, str.7- 8)

- Pedocentrické zaměření
- Alternativní škola je škola aktivní
- Usilování o komplexní výchovu dítěte
- Je chápána jako „společenství“
- Princip učení z života pro život

Každá alternativní škola by měla vycházet z potřeb dítěte, které v lavici pouze nesedí, ale aktivně se zapojuje do výuky pomocí rozhovoru, skupinové práce, projektového vyučování aj. Škola neklade důraz pouze na intelektuální složku rozvoje, ale rozvíjí

i oblast emoční a sociální. Na formách a postupech výuky se nepodílí pouze učitelé, ale zapojuje se žák a dokonce i rodiče žáka. Škola se snaží být školou pro život a přesahovat edukační prostředí nad rámec třídy a využít tak poznatky nabyté ve škole v běžném životě.

Alternativní školy se snaží odstranit nedostatky, které se vyskytují v tradičních školách, plní tedy funkci kompenzační. Snaží se uspokojit potřeby, které nejsou uspokojeny v klasickém vyučování. Navíc rozšiřují variabilitu vzdělávacích institucí a dávají nám na výběr, jaké vzdělání můžeme absolvovat. Jak píše Průcha *„alternativní školy vznikají k tomu účelu, aby zajistily nezbytnou pluralitu vzdělání.“*(Průcha J., Alternativní školy a inovace ve vzdělávání, str. 41, 2012) Nazýváme tuto funkci diverzifikační.

Třetí, poslední funkcí je funkce inovační. Z hlediska pedagogického je nejdůležitější, protože zde je vytvořen prostor pro experimentování a inovace, kdy můžeme mluvit jak o inovaci v organizaci vzdělávacího procesu (nové metody, jiné klima třídy), tak i o inovaci v obsahu vzdělávání (nové vyučovací předměty). Bylo by žádoucí, aby se tyto inovace postupně přenášely i do tradičních škol, ale zde často narážíme na problém uzavřenosti alternativních škol, které nechtějí být žádnému zkoumání či dokonce srovnávání podrobovány a staví tak mezi sebou a tradiční školou zeď pro průtok inovací. Nehledě i na to, že mnohé inovace jsou stěží praktikovatelné pro širší použití. (Průcha, 2012, str. 38-44)

1.3. Dělení alternativních škol

Alternativní školy lze dělit podle tří základních typů (Průcha, 2012, str. 45):

- klasické reformní školy
- církevní (konfesní) školy
- moderní alternativní školy

1.3.1. Klasické reformní školy

Mezi nejznámější reformní školu dnes u nás patrně patří **waldorfská škola**. Tento typ školy je rozšířen téměř ve všech západoevropských zemích a její oblíbenost stále stoupá. Přesto však najdeme i mnoho jejích odpůrců.

Italská lékařka a pedagožka Marie Montessori je zakladatelkou další reformní školy – **montessoriovské školy**. Jejím úkolem je vytvářet edukační prostředí, které umožňuje normální, přirozený vývoj dětí. K tomu je používáno specifických pomůcek. Heslem této pedagogiky je: „Pomoz mi, abych to mohl udělat sám.“

Freinetovská škola pochází od francouzského učitele Célestina Freineta. Hlavní idea zní: „par la vie – pour la vie – par le travail“ (z života – pro život – prací). Na začátku týdne dostane každý žák svůj individuální týdenní pracovní plán, na kterém pracuje celý týden. Tyto školy jsou nejvíce rozšířeny ve Francii, Belgii a Nizozemsku. V České republice komplexní freinetovská škola neexistuje.

Za syntézu různých vývojových linií mezinárodního reformně-pedagogického hnutí lze považovat **jenskou školu**. Jejím zakladatelem je Peter Petersen. Žáci nejsou do tříd seskupováni podle ročníků, ale jsou děleni na věkové skupiny (např. skupina dětí ve věku 6 – 9 let). Klasické známkování a vysvědčení se neuplatňuje. Nejvíce těchto škol nalezneme v Nizozemsku.

Daltonská škola založená americkou učitelkou Helen Parkhurstovou je založena na svobodě žáka a jeho vlastní odpovědnosti. Každý žák má svůj vlastní plán úkolů na jeden měsíc a sám se snaží dosáhnout stanoveného cíle. Individuální a skupinová práce se během výuky střídá. Opět jsou tyto školy nejpočetněji zastoupeny v Nizozemsku. (Průcha, 2012, 46 – 56)

1.3.2. Církevní (konfesní) školy

Církevní školy mají ve světě dlouhou historickou tradici. V Evropě má nejvíce církevních škol Nizozemí, kde mezi základními a středními školami dokonce převládají nad státními. U nás tyto školy existovaly do roku 1948, kdy byly zrušeny a znovu obnoveny brzy po listopadu 1989. Školy u nás mohou zřizovat církve, které jsou státem uznány a státní správou registrovány. Většinou zde rodiče platí školné, nebo školu finančně podporují dobrovolnými příspěvky. Alternativnost těchto škol ale není zakotvena pouze ve zřizovateli a ekonomickém aspektu. Liší se i učebním plánem, který zahrnuje i předměty, které na státních školách nenajdeme – latina, náboženství. Jiné jsou i ideologické principy výchovné činnosti – principy křesťanství, křesťanského životního postoje aj. Některé profese lze studovat pouze na církevních školách. (Průcha, 2012, 57 – 60)

1.3.3. Moderní alternativní školy

„Termínem moderní alternativní školy označujeme souhrnně všechny současné typy alternativních škol, které nejsou přímo odvozovány od koncepcí reformní pedagogiky (tj. klasické reformní školy) a nejsou zřizovány církvemi nebo náboženskými společenstvími (tj. školy církevní).“ (Průcha, 2012, str. 61)

Počet typů těchto alternativních škol je velmi rozsáhlý. Každým rokem vznikají nové alternativy, kterými se školy mají odlišovat od škol standardních. Nejvíce škol tohoto typu existuje

v USA. Jejich vznik je většinou iniciován rodiči a učiteli, kteří jsou s tradičním školstvím nespokojeni.

České alternativy moderních alternativních škol
(dle Svobodová, Jůva, 1996; Svobodová, 2003):

- Projekt Zdravá škola (Škola podporující zdraví)
- Otevřená škola, otevřené vyučování
- Projekt Začít spolu
- ITV – Integrovaná tematická výuka
- Projekt „Dokážu to?“
- Projektové vyučování
- Kooperativní učení, vyučování, škola
- Vzdělávací program Čtením a psaním ke kritickému myšlení (RWCT)
- Komunitní škola a vzdělávání

2. RUDOLF STEINER A VZNIK PRVNÍ WALDORFSKÉ ŠKOLY

Rudolf Steiner, zakladatel antroposofie, waldorfského školství, biodynamického zemědělství, antroposofického lékařství a eurytmie, se narodil 27. února v malé vesničce Kraljevec. Ta tenkrát patřila Uhrám, dnes se nachází v severním cípu Chorvatska. Jeho rodiče byli ovšem němečtí Rakušané, ale díky otcově práci, byl přednosta stanice, se museli často stěhovat. Malý Steiner tak prožil své mládí na mnoha místech. Od roku 1863 do roku 1869 žila rodina v Pottschachu na trati Semmering. Další jedenáct let bydleli v Neudórfu nad Litavou.

Asi od svých osmi let žil Steiner jak ve vnějším, tak ve svém vnitřním světě, který mu připadal stejně reálný, jako ten vnější.

„Rozlišoval jsem věci a bytosti, které člověk vidí, a takové, které nevidí.“

(Antroposofická společnost [online][Cit.10-3-2012.] Dostupný z www: <http://www.anthroposof.cz/co-je-anthroposofie/rudolf-steiner/>)

Ospravedlnění pro svoje myšlení nacházel v geometrii, která mu dala „poprvé poznat štěstí“, protože geometrie přímo vyžaduje představy a myšlenky z vlastní duše.

Od roku 1879 do roku 1880 studuje Steiner matematiku a přírodní vědy na Vysoké škole technické ve Vídni. Ze svého vlastního nadšení si zapisoval i přednášky, které do jeho studia nespádaly – filozofie, literatura, psychologie, medicína. Během studií si přivydělával jako soukromý učitel. Mezi jinými doučoval i chlapce, který byl podle ostatních nevzdělavatelný. Steinerovo

pedagogické působení ale dokázalo nemožné a po dvou letech mohl být chlapec zařazen do školy mezi své vrstevníky.

„Vedle svého studia, badatelské a autorské práce se Steiner stále více podílel na různé pedagogické činnosti.“
(Carlgren,1991, str. 7)

Jeho zájem o Goetheho svět jej přivádí do edice Josefe Kurschnera Německá národní literatura, kde od roku 1883 do roku 1897 pracuje jako vydavatel Goethových přírodovědných spisů. Na základě studia Goethových přírodovědeckých spisů vznikla kniha Základní rysy teorie poznání Goethova světového názoru. Asi ve stejných letech spolupracoval s Goethovým a Schillerovým archivem ve Výmaru. Roku 1891 promoval v Rostocku s disertací „Základní otázka teorie poznání se zvláštním zřetelem k FichtovuVědosloví“ na doktora filosofie. O chvíli později byla vydána Steinerova rozšířená doktorská práce zabývající se teorií poznání pod názvem Pravda a věda.

(Antroposofická společnost [online][Cit. 10-3-2012] Dostupný z www: <http://www.anthroposof.cz/co-je-anthroposofie/rudolf-steiner/>)

Po přestěhování do Berlína učil Steiner v Dělnické vzdělávací škole a věnoval se vzdělávání dospělých. Krátce byl členem Teosofické společnosti, která se ale od jeho představ v mnohém lišila a dala tak vzniknout vlastnímu Steinerovu učení – antroposofii. Tento svůj životní úkol – najít nové metody zkoumání duše na vědeckém základě – představil dne 8. října 1902 členům Spolku Giordana Bruna. Jeho přednáška měla obrovský úspěch. Od této doby po dalších téměř deset let, byly vydány jeho nejdůležitější a nečtenější spisy – Theosofie. Úvod do nadmyslového poznání světa a určení člověka, Jak dosáhnout poznatky vyšších světů? aj. Obrovský ohlas získala přednáška

Výchova dítěte z hlediska duchovní vědy prezentována během roku 1907 po Německu, kde můžeme najít základy waldorfské pedagogiky, které jsou založeny na antroposofii. (Carlgren, 1991, str. 8- 9)

„V závěrečných větách Steiner zdůrazňoval, že takové duchovní impulsy musejí být uskutečňovány až do svých praktických důsledků. Jinak se totiž bude antroposofie nadále považovat za druh náboženského sektářství jednotlivých podivínů a blouznivců. Jestliže ale vykoná pozitivní potřebnou duchovní práci, pak nemůže duchovědné hnutí postrádat pochopení a souhlas.“(Carlgren, 1991, str. 9)

Zájem o Steinerovo antroposofické učení stále více rostl a postupně se rozšířilo i do jiných oblastí činnosti. Podle svých představ nechal ve Švýcarsku v Dornachu u Basileje postavit budovu - Goetheanum, která měla být centrem antroposofického hnutí a umění.

Vymyslel eurytmii – pohybové umění založené na vyjadřování se pohybem a gesty. Dodnes se eurytmie vyučuje ve waldorfských školách.

Dne 23. dubna roku 1919 vedl Steiner diskuzi o otázkách výchovy s dělníky z továrny na cigarety Waldorf Astoria ve Stuttgartu. Zpočátku nevěřící dělníky uchvátil svou představou o dvanáctileté jednotné škole, která by byla přístupná všem, bez ohledu na sociální původ. Během celého svého života ostře kritizoval jakékoliv rasové předsudky a zastával názor, že individuální povaha jednotlivce stojí výše než jakákoliv rasová, etnická, národní či náboženská příslušnost. Události poté nabraly rychlý spád a za pomoci a nadšení ředitele továrny Waldorf Astoria Emila Molta byla škola v září otevřena. Byla pojmenována podle již výše zmíněné továrny na cigarety, jejíž dělníci svým nadšením

přispěli k jejímu vzniku. Svobodná waldorfská škola, která v té době čítala osm tříd, a navštěvovalo ji asi 300 žáků. Stejně jako měla spoustu příznivců, našlo se i mnoho jejích odpůrců. (Carlgren, 1991, str. 16 - 20)

Při práci ve své škole Steiner stále přednášel. Po Silvestrovské noci na přelomu let 1922 a 1923, kdy vyhořelo první Goetheanum, začal pracovat na stavbě nového Goetheana, která byla započata v roce 1924. 28. září téhož roku proběhla poslední Steinerova přednáška. Od té doby byl až do své smrti 30. března 1925 připoután na lůžko ve svém ateliéru v Truhlárně u Goetheana v Dornachu.

(Antroposofická společnost [online][Cit. 10-3-2012] Dostupný z www: <http://www.anthroposof.cz/co-je-anthroposofie/rudolf-steiner/>)

3. ANTROPOSOFIE

„Antroposofie je duchovní věda, podle které člověk sestává ze tří částí – fyzické, duševní a duchovní.“
(Alternativní školy [online]Cit. 6. 10. 2012. Dostupný z [www: http://www.alternativniskoly.cz/pouzite-terminy/antroposofie/](http://www.alternativniskoly.cz/pouzite-terminy/antroposofie/))

Antroposofie vznikla v roce 1913 oddělením od theosofie. Za jejího zakladatele je považován Rudolf Steiner, který byl silně inspirován filosofií Fichteho, Kanta a Nietzscheho. Mimo to jeho myšlení ovlivnila křesťanská mystika, orientální filosofie, histologie, jasnovidectví a Goethovo přírodovědecké dílo.
(Antroposofie [online][Cit. 10-6-2012] Dostupný z [www: http://www.spolved.web2001.cz/stud_mat/antropo.htm](http://www.spolved.web2001.cz/stud_mat/antropo.htm))

Duchovní zaměření waldorfské pedagogiky vychází z antroposofie a je jedním z nejzřetelnějších znaků, kterým se waldorfská pedagogika liší od jiných pedagogických směrů.
„Vychází z přesvědčení, že člověk má svůj původ v duchovním světě, s nímž se má ve své pozemské existenci svobodně a bděle znovu spojit. Ve středu zájmu antroposofie, jak vyplývá z názvu, stojí člověk (anthropos) a hledání moudrosti (sophia) o člověku. Kromě pedagogiky antroposofie nachází odezvu i v mnoha dalších odvětvích lidské činnosti, jako např. v lékařství, biodynamickém zemědělství, terapeutické péči o postižené, architektuře, farmacii, v řadě uměleckých oborů a dokonce i v ekonomické sféře. V České republice se nejvýrazněji uplatňuje právě ve waldorfské pedagogice.“

(Škola pro srdce, hlavu i ruce, Základní škola waldorfská a mateřská škola České Budějovice o.p.s.[online][Cit. 10-6-2012]

Dostupný z www: <http://www.waldorfcz.cz/skola/antroposofie-jako-myslenkovy-zaklad-pedagogiky-rudolfa-steinera.html>)

Učební plán každé waldorfské školy je vystavěn na antroposofických základech, ale úkolem žádné z nich není vychovávat z dětí antroposofy. Jejím úkolem je vychovávat a vést ke svobodné individualitě, schopnosti nešablonovitého myšlení, sociálního cítění a odpovědného jednání.

„...antroposofie nebude žádným naukovým obsahem, nýbrž budeme usilovat o aplikaci antroposofie v učitelské praxi.“
(Škola pro srdce, hlavu i ruce, Základní škola waldorfská a mateřská škola České Budějovice o.p.s.[online][Cit. 10-6-2012]
Dostupný z www: <http://www.waldorfcz.cz/skola/antroposofie-jako-myslenkovy-zaklad-pedagogiky-rudolfa-steinera.html>)

Tím, kdo studuje antroposofii, není tedy žák waldorfské školy, ale učitel. Ten musí být schopen rozpoznat co a jak z ní využít pro potřeby výuky a žáků.

3.1. Vývoj člověka podle antroposofie

„Na základě postupného rozvíjení světů, jimž odpovídá na každém vývojovém stupni jiné tělo, má dovést člověka k poznání nejvyššího a nejdokonalejšího těla, které je nositelem lidského "já".“(Svobodová, Jůva, 1996, str. 20)

Antroposofisté tvrdí, že každý člověk je trojjediná bytost, složená z fyzické, duševní a duchovní části. Zanikáním a narůstáním jednotlivých těl probíhá jeho vývoj. Naše smysly

dokážou vnímat pouze fyzickou část, která je, stejně jako minerály, živočichové a rostliny, ovlivňována přírodními zákony.

Druhé, tzv. éterické, tělo je přístupné duchovním smyslům senzibilů. Tato část je životodárná, je činitelem růstu, oběhu, plození a je společná i pro říši rostlin a zvířat.

Astrální tělo je nositelem pocitů, potřeb a má podobu barevného vejcovitého obalu kolem fyzického těla, které máme společné již pouze s živočichy.

Pouze lidskou vrstvou je "já", nositel duše, vědomí sebe sama, svobody a lásky. "Já" je nesmrtelné a ovlivňuje ostatní smrtelné vrstvy bytosti.(Antroposofie [online][Cit. 10-6-2012] Dostupný z www: http://www.spolved.web2001.cz/stud_mat/antropo.htm)

Antroposofie rozděluje osobnostní strukturu člověka na **oblast myšlení, chtění a cítění**. Oblast myšlení logicky sídlí v mozku a hlava je oblast tzv. plného vědomí. Cítění se nachází v hrudníku, je úzce propojeno s oběhovou a dýchací soustavou a obsahuje pouze málo vědomí. Zcela nevědomou oblastí jsou pak údy a břicho a jsou zdrojem vůle.

Antroposofie věří v reinkarnaci předpokládající existenci duchovního světa, ze kterého přichází lidské „já“, aby se vtělilo. Tato myšlenka je založena na argumentech lidí, kteří přežili tzv. klinickou smrt a Steiner ji přirovnává ke spánku, spícímu člověku. Během spánku se odděluje astrální tělo od těla éterického a fyzického. V okamžiku biologické smrti se od fyzického těla odděluje i tělo éterické (jistý druh energie). (Alternativní školy [online][Cit. 10-6-2012] Dostupný z www: <http://www.alternativniskoly.cz/pouzite-terminy/antroposofie/>)

3.2. Výchova člověka podle antroposofie

„Waldorfská pedagogika respektuje na základě antroposofického pohledu na člověka věkové zvláštnosti dětí a rozlišuje ve vývoji člověka tři období od narození až do dospělosti, což je období zhruba 21 let. V těchto obdobích, které zahrnují vždy asi sedm let života dítěte, dochází k rozvoji jeho fyzické, duševní a duchovní stránky. V poznání zvláštních požadavků jednotlivých životních údobí spočívá základ věcně správně vystavěného učebního plánu.“(Základní waldorfská škola. [on-line] [Cit. 3-12-2010] Dostupný z [www: http://www.waldorfpardubice.cz/v-faze.htm](http://www.waldorfpardubice.cz/v-faze.htm))

Tři období dětství podle (Svobodová, Jůva, 1996, str. 20 – 22):

Období první – do 7 let věku dítěte

Toto období začíná narozením a trvá asi do sedmi let věku dítěte, kdy je za zlomový konečný bod považována výměna dětských zubů. Podle Steinerja se síla k učení uvolňuje až s vytvořením toho nejtvrdšího v těle, tedy zubů. Protože se porodem tělo dítěte osamostatnilo od matky, je v tomto období kladen důraz na péči o fyzické tělo, které se jako jediné osamostatnilo od matky. Tělo éterické a astrální zůstává obklopeno matkou.

Fyzické tělo se rozvíjí ve třech etapách – hlava, která je nositelkou smyslově nervové organizace, hrudník, jež je centrem dechu a oběhové soustavy a údy s procesem látkové výměny. Ve výchově hraje hlavní roli napodobování a příklad. Je tedy nutné, aby se dospělí v okolí tohoto dítěte chovali tak, jak chtějí, aby se chovalo toto dítě. Působení z vnějšku a vysvětlování není

v tomto věku účelné. Důrazby měl být kladen na rozvoj fantazie. (Svobodová, Jůva, 1996, str. 21)

„Krédem tohoto období je myšlenka: Svět je dobrý.“

(Svobodová, Jůva, 1996, str. 21)

Období druhé – do 14. roku

„Ten, kdo neměl nikoho, ke komu by vzhlížel s neomezenou úctou, ten bude pociťovat tento nedostatek po celý život.“

(Svobodová, Jůva, 1996, str. 21)

S výměnou dětských zubů, která ukončuje první období, je spojení zrod éterického těla. Éterické tělo dává sílu fyzickému. Nyní již můžeme na dítě začít působit zvnějšku. Ve výchově je kladen důraz na následování a poslušnost. Je důležité, aby mělo dítě patřičnou autoritu ke svému vychovateli a chovalo k němu i určitou lásku. Mají to být nejen živé autority, ale dítě má nacházet autority v tradicích a dějinách. V tomto období se utváří charakter a vůle. Je nutné pěstovat paměť, protože je vázána na rozvoj éterického těla a tak není na škodu, učit dítě pamětně to, čemu porozumí až později. (Svobodová, Jůva, 1996, str. 21 - 22)

„Heslem dne je: Svět je krásný.“ (Svobodová, Jůva, 1996, str. 22)

Období třetí – od 14. roku života

Hlavním znakem vývoje člověka v posledním – třetím – období je pohlavní dospívání. V této životní fázi vstupuje do duševního života mladého člověka nový cit – láska. Je třeba žákům nevnucovat své názory, ale pouze jim pomoci najít cestu k odpovědím na otázky. V rámci výchovy je kladen důraz na estetické, mravní a náboženské složky. (Svobodová, Jůva, 1996, str. 22)

„Vedoucí myšlenkou je: Svět je pravdivý.“ (Svobodová, Jůva, 1996, str. 22)

3.2.1. Dítě předškolního věku podle antroposofie

V předškolním věku, podle antroposofie v prvním sedmiletí života, se dítě učí především nápodobou. Nejen učitel v mateřské škole, ale především rodiče, by měli být pro dítě vzorem a přirozenou autoritou. Kritické myšlení, které je dnes s velkou oblibou vyzdvihováno, lze pro dítě v tomto věkovém období považováno za maximálně škodlivé. Dítě žije v představách a tak by mu měly být zprostředkovávány i nové poznatky. Teprve s výměnou dětských zubů se dítě stává připravené pro vyučování,

„Nic by nepůsobilo v tomto věku škodlivěji, než výchova ke „kritickému myšlení“, jaké se v dnešní době tak rádo vidí. Uvedeme-li dítě v tomto věku do kritického myšlení, spočívajícího vlastně na nedůvěrou naplněném vztahu k světu a člověku, podáváme jeho duši jed, což by mohlo mít v pozdějším životě pro ně nebezpečné následky, působící za určitých okolností až do tělesnosti.“ (Antroposofická společnost [online][Cit. 10-13-2012] Dostupný z www: <http://www.anthroposof.cz/co-je-anthroposofie/anthroposofie/pedagogika/>)

3.3. Antroposofická společnost

Poslání a cíle sdružení:

Antroposofická společnost je dobrovolným, otevřeným a nezávislým sdružením občanů. Spolu s obdobnými společnostmi v jiných zemích se hlásí ke Všeobecné antroposofické společnosti, založené na Vánočním sjezdu 1923/24 a k jejímu centru, Svobodné vysoké škole pro duchovní vědu při Goetheanu v Dornachu

ve Švýcarsku. Je nezávislá na politických hnutích, na státních a hospodářských orgánech. Klade si za úkol pečovat o poznatky antroposofie, seznamovat s nimi veřejnost a uplatňovat podněty antroposofie v různých oborech života. V této souvislosti odmítá dogmata i sektářství všeho druhu.

Plnění svých úkolů zajišťuje:

- studiem v pobočkách, v pracovních skupinách a iniciativách
- pořádáním přednášek, kurzů, seminářů, uměleckých pořadů a výstav
- vydáváním a šířením tiskovin, periodik a knih

Převzato ze stanov Antroposofické společnosti v České republice.

(Antroposofická společnost [online][Cit. 10-13-2012] Dostupný z www: <http://www.anthroposof.cz/co-je-anthroposofie/anthroposoficka-spolecnost-v-ceske-republice/>)

4. NÁBOŽENSTVÍ

„Kolik badatelů, tolik definicí.“(Heller, 2004, str. 19)

Není pochyb o tom, že náboženství poznamenalo vývoj, kulturu i dějiny národů. I když je náboženská zkušenost univerzální, nepokrývá náboženské pole všechny složky života ve společnosti. Asi 85% celkové populace vyznává některé náboženství.

„Náboženství je lidský fenomén, který není snadné definovat. Bylo vytvořeno mnoho definic náboženství, které se ale snaží vyvarovat úzké definici a tím se tyto definice často zlehčují a zobecňují...“ (Světová náboženství[online][Cit. 10-13-2012] Dostupný z www: <http://www.svetova-nabozenstvi.cz/>)

Několik definic náboženství:

„Náboženství je společným názvem pro převládající náboženské systémy, pro menší hnutí i proudy.“(Světová náboženství[online][Cit. 10-13-2012] Dostupný z www: <http://www.svetova-nabozenstvi.cz/>)

„Náboženství je jednotný systém víry a praktik vztahujících se k posvátným věcem, to jest k věcem odtažitým a zakázaným; systém víry a praktik, které sjednocují všechny své přívržence v jediném morálním společenství nazývaném církev.“ (Durkheim, 2002, str. 55)

Fichte: *„Náboženství je poznání; objasňuje člověka sobě samému, odpovídá na nejvyšší otázky, které vůbec mohou být vzneseny, a přináší tak člověku dokonalou jednotu se sebou*

samým a skutečné posvěcené myslí."
(Heller, Mrázek, 2004, str. 18)

Marx: „*Náboženská bída je výrazem jednak skutečné bídy, jednak protestem proti skutečné bídě. Náboženství je povzdech utlačovaného tvora, cit bezcitného světa, duch bezduchých poměrů. Náboženství je opium lidu.*“ (Anzenbacher, 2004, str. 269)

„Náboženství je reálný, životní, osobní vztah člověka k transcendentní zkušenosti.“(Štampach, 1992, str. 10)

Studiem náboženství se zabývá religionistika. Tato věda popisuje a klasifikuje jednotlivé náboženské skutečnosti i celé náboženské systémy. Jejím největším problémem je neexistence jednotné definice náboženství a tím i stanovení definice samostatné religionistiky. (Světová náboženství[online][Cit. 10-13-2012] Dostupný z www: <http://www.svetova-nabozenstvi.cz/>)

4.1. Polyteismus a monoteismus

Jednoduše lze říci, že označení vychází z toho, zda náboženství uznává jednoho, či více bohů. Některé, zejména přírodní náboženství ovšem nelze zařadit ani k polyteistickým, ani monoteistickým. To, co uctívají, totiž nenazývají bohem, ale uctívají tzv. „přírodní síly“. V polyteismu se setkáváme s personalizací boha – mají svá jména, svátky, posvátná místa a obvykle tvoří hierarchicky uspořádaný systém (*pantheon*). K polyteistickým náboženstvím patřilo náboženství Starověkého Egypta, antického Řecka a antického Říma. Opakem polyteismu je monoteismus, tedy náboženství, která vyznávají jediného Boha. Nejznámějšími monoteistickými náboženstvími jsou křesťanství, islám, židovství a višnuismus. (Wikipedie – otevřená encyklopedie

[online][Cit. 10-19-2012] Dostupný z [www: http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1bo%C5%BEenstv%C3%AD#Definice_n.C3.A1bo.C5.BEenstv.C3.AD](http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1bo%C5%BEenstv%C3%AD#Definice_n.C3.A1bo.C5.BEenstv.C3.AD)

4.2. Rituál, extáze

Rituál je způsob chování založený na tradičních pravidlech, který díky své opakovatelnosti slouží k upevnění norem a společenské organizace. Rituály jsou neoddělitelnou součástí kultů a náboženství. Posilují a podporují náboženské cítění, a protože je rituál společenský, účastníci se navzájem ujišťují, že patří k sobě a mohou se na sebe spolehnout. Celý prožitek je umocňován hudbou, zpěvem, symboly, vonnými svíčkami atd.

Rituál může vést až k **extázi**. Je to stav, kdy člověk prožívá maximální psychické blaho a nevnímá téměř své okolí. V křesťanství je pojem extáze chápán rozdílně než např. v Indii či na Filipínách. Je to důsledek intimního vztahu člověka a Boha, kterého dosáhneme pomocí modlitby (rozhovoru s Bohem).

(Wikipedie – otevřená encyklopedie [online][Cit. 10-19-2012] Dostupný z [www: http://cs.wikipedia.org/wiki/Ritu%C3%A1l](http://cs.wikipedia.org/wiki/Ritu%C3%A1l))

4.3. Klasifikace náboženství

V současnosti jsou nejrozšířenější tzv. **Abrahámovská náboženství**. Řadíme k nim křesťanství, judaismus a islám. Lidem, kteří vyznávají tyto náboženství, se někdy také říká lidé Knihy, podle Starého zákona, který považují za posvátný – inspirovaný samotným Bohem.

Další skupinou jsou **náboženství dharmická**. Jsou to náboženství, která považují dharmu (způsob bytí) za základ

své nauky. Do této skupiny lze tedy zařadit např. buddhismus či hinduismus.

Největší náboženský celek tvoří **domorodá, přírodní a mytologická náboženství**.(Wikipedie – otevřená encyklopedie [online][Cit. 10-19-2012] Dostupný z www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Port%C3%A1l:N%C3%A1bo%C5%BEnstv%C3%AD>)

4.4. Náboženský projev

Za náboženský projev budeme považovat:

- Vizuální náboženské symboly (kříž, Betlémská hvězda, obrazy s náboženskou tematikou)
- Jednání podle víry (molitba před důležitými činy dne, dodržování náboženských zákonů)
- Mluvení o bohu
- Slavení náboženských svátků

5. ANTROPOSOFIE A NÁBOŽENSTVÍ

„Antroposofie není náboženství, nýbrž věda. Protože spočívá na jiné teorii poznání než na konvenční, založené Kantem, daří se jí překračovat domněle nepřekročitelnou hranici poznání mezi věděním a vírou, smyslovým a nadsmyslovým, tímto a oním světem a proniknout s nárokem vědeckého poznání do světa duchovných bytostí, to znamená do božské oblasti.“ (Antroposofická společnost [online][Cit. 10-13-2012] Dostupný z [www: http://www.anthroposof.cz/co-je-anthroposofie/anthroposofie/anthroposofie/anthroposofie-a-nabozenstvi/](http://www.anthroposof.cz/co-je-anthroposofie/anthroposofie/anthroposofie/anthroposofie-a-nabozenstvi/))

Steiner se zabýval studiem křesťanské víry a tvrdil, že: *“Křesťanství začalo jako náboženství, ale je větší než všechna náboženství. Křesťanství je pro antroposofii prázkladem toho světa, ze kterého čerpá. Anthroposofie nehlásá, jako nějaké náboženství nebo konfese, křesťanské pravdy jako materiál k učení a víře, nýbrž je jakoby křesťanskou substancí samou a rozdílí ji jako vědění, jako umění, jako citový zážitek a ve formě kultické.”* (Antroposofická společnost [online][Cit. 10-13-2012] Dostupný z [www: http://www.anthroposof.cz/co-je-anthroposofie/anthroposofie/anthroposofie/anthroposofie-a-nabozenstvi/](http://www.anthroposof.cz/co-je-anthroposofie/anthroposofie/anthroposofie/anthroposofie-a-nabozenstvi/))

Mezi antropozofy není pochyb o tom, že Steiner svou teorií zcela nově přistupuje ke křesťanství, díky čemuž se opět věda, umění a náboženství spojí v jednotu. O toto spojení se usiluje na Steinerem založené Svobodné vysoké škole pro duchovní vědu v Dornachu.

(Antroposofická společnost [online][Cit. 10-13-2012] Dostupný z [www:anthroposofie/anthroposofie/anthroposofie/anthroposofie-a-nabozenstvi/](http://www.anthroposofie.com))

6. WALDORFSKÁ MATEŘSKÁ ŠKOLA

První waldorfská škola byla založena ve Stuttgartu v roce 1919 Emilem Moltem, ředitelem tamější továrny na cigarety. Dnes je na celém světě něco přes tisíc waldorfských škol. Nejsou to jen školy základní, ale i mateřské, střední a školy pro speciální výchovu. V České republice tento typ školy začal vznikat až po roce 1989. Nyní u nás existuje přes 20 waldorfských mateřských škol v Praze, Brně, Semilech, Olomouci, Českých Budějovicích a jiných městech. Počet těchto mateřských škol je těžké určit, nejen z toho důvodu, že každým rokem vznikají nové, ale i proto, že ne všechny lze považovat za plnohodnotné waldorfské školy, ale jen za školy aplikující pouze některé prvky waldorfské pedagogiky. Spolu s mateřskými školami pracují ve městech i mateřská centra vycházející z waldorfské pedagogiky. (viz. příloha číslo 3)

(Stránky Asociace waldorfských škol České republiky. [on-line]
[Cit. 10-16-2012] Dostupný z [www:
http://www.iwaldorf.cz/skolyvesvete.php?menu=sko-glo](http://www.iwaldorf.cz/skolyvesvete.php?menu=sko-glo))

Tab. 1: Waldorfské mateřské školy a mateřská centra v České republice k 16. 10. 2012

Město	Škola
PRAHA	Waldorfská mateřská škola Praha 3
	Waldorfská mateřská škola Praha 6
	Mateřská škola Maitrea o.p.s. Sluštice
	Mateřské centrum při WMŠ Praha 3
	Mateřské centrum při WMŠ Praha 6
	Rodinný klub Setkávání Praha 7
PŘÍBRAM	Waldorfská třída Sedmikráska Příbram
	Rodinné centrum Poupátko Příbram
PARDUBICE	Waldorfská mateřská škola Staré Ždánice
SEMILY	Waldorfská mateřská škola Semily
	Waldorfská mateřská škola Rovensko p.T.
	Waldorfská mateřská škola Turnov
	Mateřské centrum Náruč Turnov
PÍSEK	Waldorfská MŠ Sluníčko Písek
BRNO	Waldorfská základní a mateřská škola Brno
OLOMOUC	Waldorfská ZŠ a MŠ Olomouc s.r.o. Olomouc
ČESKÉ BUDĚJOVICE	Mateřská škola Rudolfovo při ZŠW a MŠ České Budějov České Budějovice
PLZEŇ	Waldorfská třída MŠ Klatovy
KARLOVY VARY	Waldorfská třída MŠ Karlovy Vary
BEROUN	Mateřské centrum Beroun
MNICHOVO HRADIŠTĚ	Waldorfská třída MŠ Klubičko Mnichovo Hradiště
ŽĎÁR NAD SÁZAVOU	Waldorfská třída MŠ Žďár nad Sázavou

Zdroj: Stránky Asociace waldorfských škol České republiky. [online]
 [Cit. 10-16-2012] Dostupný z www:
<http://www.iwaldorf.cz/skolyvesvete.php?menu=sko-glo>

6.1. Waldorfská pedagogika v mateřské škole

Stěžejním bodem celé waldorfské pedagogiky je pedocentrismus – zájem o dítě. Nauka o vývoji člověka (viz. kapitola 3.3. Výchova člověka podle antroposofie) pomáhá vychovateli porozumět tomu, co dítě právě v období, ve kterém se nachází, potřebuje. Důležité je nevidět dítě jako nedokonalého malého dospělého. Je třeba dítě nechat dětství prožít bez velkého intelektuálního a smyslového tlaku, aby dostalo prostor to, co se vyvíjí v raném dětském věku. (Kruh mateřských center pracujících na principech waldorfské pedagogiky. [online] [Cit. 10-16-2012] Dostupný z [www: http://www.ikruh.cz/index.php/waldorfska-pedagogika](http://www.ikruh.cz/index.php/waldorfska-pedagogika))

„A to je základ pro celý život, který se v pozdějších životních fázích jen těžko dohání. Dejme malému dítěti prostor, aby opravdu mohlo být dítětem a zdravě dozrát. To znamená např.: Lásku, jistotu, klid, jasná pravidla, rytmus i skutečné zážitky, přírodní výživu a materiály. Malé dítě je zcela závislé na vychovateli, miluje ho, a ve všem ho s radostí napodobuje. Dávat zdravý příklad je základ pro výchovu malých dětí. K tomu je také důležité vytvářet prostor, ve kterém si může dítě volně hrát a zkoumat svět. Bud' doma nebo venku v přírodě.“ (Kruh mateřských center pracujících na principech waldorfské pedagogiky. [online] [Cit. 10-16-2012] Dostupný z [www: http://www.ikruh.cz/index.php/waldorfska-pedagogika](http://www.ikruh.cz/index.php/waldorfska-pedagogika))

Důležitou roli má ve waldorfské pedagogice také učitel. Měl by pro dítě být jak vědomostním, tak morálním vzorem pro život. To klade na učitele obrovské nároky. Musí se neustále vzdělávat a průběžně účastnit školení. Jeden učitel by měl žáky provádět celým jejich studiem. Rozdíl mezi běžnou školkou a tou waldorfskou, najdeme také v tom, že ve waldorfských

školkách je kladen velký důraz na uměleckou, morální a duchovní stránku. Předměty umělecké a praktické výchovy jsou stejně důležité jako všechny ostatní. Velký důraz je kladen na kolektivní spolupráci. (Kruh mateřských center pracujících na principech waldorfské pedagogiky. [online] [Cit. 10-16-2012] Dostupný z www: <http://www.ikruh.cz/index.php/waldorfska-pedagogika>)

6.2. Rytmus dne a týdne ve waldorfské mateřské škole

Průběh dne dle WMŠ Brno:

- 6.30 – 9.15příchod dětí, hry a činnosti dle volby dětí
- 9.15 – 9.30úklid hraček, hygiena
- 9.30 – 9.45svačina
- 9.45 – 9.55ranní kruh, vítání dne
- 9.55 – 10.15 společné činnosti (malování, pečení, modelování)
- 10.15 – 12.00 hygiena, převlékání, pobyt venku
- 12.00 – 12.15 pohádka
- 12.15 odchod dětí před obědem domů
- 12.15 – 12.45 oběd
- 12.45 – 13.00 hygiena, odchod dětí po obědě domů
- 13.00 – 14.30 spánek
- 14.30 – 15.00 vstávání, hygiena, oblékání
- 15.00 – 15.15 svačina
- 15.15 – 16.00 hry a činnosti dle volby dětí na zahradě, odchod domů

Děti v předškolním věku potřebují pravidelný denní a týdenní rytmus, protože jen tak mohou plně vnímat pocit jistoty a bezpečí. Ve školce se během dne střídají fáze volných činností (volná hra dětí, smysluplná práce dospělého, kterého napodobují)

s fázemi, ve kterých děti s pomocí učitelky dosáhnou zklidnění a koncentrace (rytmické kruhové hry, vyprávění v kruhu aj.) Každý den má svůj řád, svoje pravidelně se opakující činnosti. Stejně tak má daný řád i celý týden, kdy pro jednotlivé dny v týdnu jsou vždy typické nějaké činnosti (např. ve středu děti vyrábí výrobky z keramické hlíny, v pátek chodí do přírody aj.). (W alternativa, 2005, str. 7)

„Když děti ráno přijdou do školky plny očekávání, je dobře, když jim hned řekneme něco všem společně, nerady je totiž přerušujeme později, když jsou pohrouženy do hry. Zás pak na rozloučenou, než odcházejí domů, můžeme je znovu vzít do kupy a třeba jim povědět kratičkou pohádku, nebo si zazpívat písničku. Tím soustředíme dětský kolektiv.“ (Gruneliusová, 1992, str. 20)

6.2.1. Společné činnosti dětí

Jednou z velmi důležitých činností dětí předškolního věku je **malování**. Prvním úkolem je seznámit děti s barvami. Nanášením jednotlivých barev na papír děti zjišťují, jak se barvy překrývají, tvoří se nové barvy, světlají a tmavnou. Malování je pro děti hluboký vnitřní zážitek, protože ony jsou těmi, kdo tyto barvy vytvářejí. Významnou součástí je i podílení se na přípravě před malováním a úklidu po malování. Každé dítě dostane své tři barvy (červenou, žlutou a modrou), z nichž pak tvoří barvy nové. Není třeba děti pobízet, aby si šli malovat. Stačí, aby učitelka začala tuto činnost provádět, a děti se již samovolně přidají. Cílem není naučit se malovat dobře či špatně, ale naučit se svobodnému projevu, který je nezbytný pro rozvoj dětské duše a mysli.

Dalším předmětem pro společnou řízenou činnost je **modelování**. Opět nebudeme nic dětem vysvětlovat, ale zkusíme jim vše zprostředkovat pomocí vlastního zážitku. K modelování lze použít plastelínu nebo obarvený vosk. Po skončení činnosti, ať již mluvíme o malování nebo modelování, výrobky nijak nehodnotíme, či nesrovnáváme, protože jak již bylo řečeno, jde o svobodný projev, nikoliv o soutěž.

Výtvary a malůvky lze využít při **vyprávění pohádek**. Zde platí, že je lepší pohádku vyprávět než číst z knihy, protože tak učitel vytvoří lepší atmosféru, která je pro vyprávění pohádky stejně tak důležitá jako její obsah.

Mezi společné činnosti neodmyslitelně patří i **zpěv**. Není třeba si dělat těžkou hlavu z toho, že děti chtějí zpívat stále stejné písničky, které již znají. Mají v sobě totiž smysl pro opakování a tomu odpovídá častý poslech určitých melodií. Je třeba pečlivě vybírat písně, které chceme děti naučit, protože ne všechny jsou pro předškoláky vhodné.

Eurytmie je druh pohybového umění, kdy různé kvality hlásek a tónu jsou vyjadřovány pohybem a gesty. Je další společnou činností dětí ve waldorfské mateřské škole. *„Eurytmie rozvíjí radost z pohybu svobodným a přirozeným způsobem a přitom co nejušlechtileji podněcuje fantazii dětí.“* (Gruneliusová, 1992, str. 26)

Všechny tyto činnosti by se měly během týdne pravidelně střídát. Kupříkladu v pondělí malujeme, v úterý zpíváme, ve středu **jdeme na vycházku**, ve čtvrtek se učíme eurytmii a v pátek si vyprávíme pohádku. (Gruneliusová, 1992, str. 19 - 26)

6.2.2. Volná hra

„To podstatné a výchovné je právě v tom, že se zdržíme všech pravidel, všech svých pedagogických a výchovných zvyklostí a že ponecháme dítě jeho vlastní silám v jeho vlastní hře. A co v tom případě dítě udělá? Vyzkouší vlastní silou, zda to či ono na vnějších předmětech působí vlastní silou nebo silou jeho vůle. Způsob, jakým se vnější předměty chovají, vychovává – i když jen ve hře – úplně jinak než působení osobnosti vychovatelky a jejích nejlepších pedagogických principů.“ (Gruneliusová, 1992, str. 27)

Je velmi důležité do dětské hry co nejméně vstupovat. Čím je hra neurčitější, tím je pro dítě lepší. Ve hře se objevuje jedna z nejdůležitějších vlastností – dětská fantazie, kterou je třeba opečovávat a rozhodně ji za žádných okolností nepotlačovat. Fantazii ničí sledování televize a proto bychom ji měli dětem do sedmi let zakazovat. Volná hra je ve waldorfské školce na každodenním programu bez ohledu na to, jakou společnou řízenou činnost jsme ten den vykonávali. (Gruneliusová, 1992, str. 26 - 31)

6.3. Jeden školní rok ve waldorfské mateřské škole

Ve waldorfské škole se během celého školního roku můžeme setkat s oslavami nejrůznějšího druhu. Slaví se narozeniny, školní výročí, svátky související s ročním obdobím a pohybem Země kolem Slunce aj. Mají v dětech probouzet pocit sounáležitosti nejen s přírodou, ale i se spolužáky a učiteli podílením se na přípravách slavností. (Svobodová, Jůva, 1996, str. 27)

6.3.1. Slavnosti ve Waldorfské mateřské škole Brno

Hned v září se koná „slavnost Michelská“ – sv. Michal je považován za bojovníka dobra se zlem. Bývá zobrazován v boji s drakem. Děti si vyrábí meče, koruny a v den slavnosti absolvují tajemnou stezku pro michaelské jablíčko. Protože tuto cestu musí projít každý sám, je hlavním úkolem dětí překonat svůj strach z neznáma.

Martinská slavnost – svátek obdarování druhých – vychází z pranostiky, jak se sv. Martin rozdělil o svůj plášť a jídlo se žebřákem. Děti se také učí dělit se s ostatními. Vyrábějí si lucerničky a dělí se o jejich světýlko. Za zpěvu písní přijíždí Martin na bílém koni, který všechny obdaruje martinským pečivem, které napečou maminky. Podílení se rodičů na slavnostech je nedílnou součástí. Bez rodičů by mnohé oslavy nemohly být realizovány.

„Světlo je nejdůležitějším prvkem pro další slavnost – adventní spirálu, kterou vstupujeme do krásného předvánočního období. Pomocí jehličnatých větví je na zemi zobrazena spirála, kde uprostřed září veliká ozdobná svíce. Je to symbolické znázornění cesty do vlastního nitra, hledání a zažehnutí světla v duši, které nám pomáhá překonat dlouhé zimní měsíce.“
(W alternativa, 2005, str. 11)

Každé dítě adventní spirálou projde, na jejím konci si od velké svíčky zapálí svoje světýlko, které si potom odnese domů. Atmosféru očekávání dokresluje i tvorba jesliček. První týden se staví z minerálů, další týden se doplňují přírodniny, poté říše zvířat a na úplném závěru dospěje až k člověku. Na závěr adventu se sejdou děti, učitelé i rodiče, děti zahrají vánoční hru, všichni

si společně zazpívají vánoční koledy, ochutnají cukroví a z lidových tradic vyzví, jaký bude následující rok.

„Ve waldorfské mateřské škole se v tomto období provádějí především činnosti náročné na přesnost provedení a vyžadující zvýšenou pozornost dětí a schopnost se soustředit.“ (Waldorfská základní škola a mateřská škola Brno. [online] [Cit. 10-16-2012] Dostupný z www: <http://www.waldorf-brno.cz/mataska-skola/>)

V novém roce čeká děti masopust, karneval a s tím vším i veselá barevná výzdoba. Děti chodí po koledě, jako na každém správném masopustu. Navštěvují svoje rodiče, kteří pro ně mají připravenou koledu – koblížky. Před smrtnou nedělí se vynáší „Moréna“ – symbol skomírající zimy. Figurínu vyrobenou ze slámy, oblečenou do šatů a ozdobenou barevnými stuhami, spálí děti společně s učitelkami na zahradě. Poté už mohou začít velikonoce. Barví se vajíčka, pletou pomlázky a zpívají velikonoční koledy. Vedle vajíčka je symbolem velikonoce i velikonoční zajíc. Je považován za symbol skromnosti, pokory, čistoty a překonání tělesného pokušení (býval zobrazován u nohou Panny Marie). V tomto období si také děti zasazují semínko. O něj, a posléze o rostlinku, která z něj vyrostla, se starají a tím se učí zodpovědnosti.

„Přichází období, pro které naši předkové měli podobenství v laických lidových hrách – jízdách králů – pozemská nevěsta, nebeský ženich. Křesťanství zase připomíná, že přesně toto je chvíle, kdy učedníci pocítili určitou osamělost, neboť Kristus se již svému fyzickému bytí vzdálil a nyní oni sami musí najít sílu obhájit myšlenky, které v sobě nesou. Snad proto bývá zobrazována v této souvislosti ve svatodušní svátky holubice – symbol svobodného ducha, který tak jako ona, může vzlétnout k oblakům. Četné obrazy zobrazují Kristovy žáky

s barevnými plameny nad hlavami a nazývají tento okamžik svátkem seslání Ducha svatého. Co nám takový obraz chce sdělit? Všichni jsme ve svém životě dlouho žáky, těmi, kdo se učí, sbírají zkušenosti a respektují danou autoritu. Tento stav však není konečným stavem, přijde čas, kdy se žák musí stát učitelem, procítá k jedné z plných vědomí sebe sama, s odpovědností za svůj životní prostor a z vědomí důsledků svého působení. Z nevědoucího, neuvědomujícího si se stává vědoucí. Z toho, kdo je obdarován, se stává ten, kdo obdarovává. To je motiv, který proniká činnostmi v mateřské škole v tomto období." (Waldorfská základní škola a mateřská škola Brno. [online] [Cit. 10-16-2012] Dostupný z www: <http://www.waldorf-brno.cz/mataska-skola/>)

Se sklonkem jara je spjata i jedna z nejkrásnějších slavností, slavnost svatojánská, neboli Letní slavnost. Svatý Jan, protipól vánoc. Slavnost probíhá na rozkvetlé školní zahrádce, kterou děti vyzdobí papírovými růžičkami a holubičkami. Rodiče, kteří se samozřejmě účastní slavnosti také, mají pro děti připraveny zábavná stanoviště a připravené divadelní představení. Poté se všichni sejdou u slavnostně prostřené tabule, a když začne padat tma, zapálí se svatojánský oheň, u kterého mnozí setrvávají dlouho do noci.

Závěrečnou slavností roku je pasování na školáky. (Waldorfská základní škola a mateřská škola Brno. [online] [Cit. 10-16-2012] Dostupný z www: <http://www.waldorf-brno.cz/mataska-skola/>)

6.4. Prostředí WMŠ

Prostředí, které děti obklopuje, má převážně přírodní charakter. Barvou prvního sedmiletí je světleřížová, která v celém interiéru převládá a dotváří tak celkovou útulnost a proteplenou místnost. Za zcela nevyhovující se považují tmavé barvy a tapety. V každé třídě jsou vytvořeny koutky, sloužící každý k jiným pracovním úkonům. V jednom koutku se kreslí, ve druhém peče, v dalším pracuje se dřevem, atd. Stejně tak, jako každá hračka i pomůcka musí mít své stálé místo, mají i děti vlastní místo u stolu při jídle či v šatně. V každé třídě ještě najdeme tzv. „roční stůl“, který charakterizuje právě probíhající roční období. (Waldorfská základní škola a mateřská škola Brno. [online] [Cit. 10-16-2012] Dostupný z www: <http://www.waldorf-brno.cz/mataska-skola/>)

Pro práci jsou upřednostňovány přírodní materiály, neboť dětem zprostředkovávají pravdivou zkušenost o jejich vlastnostech, mají vlastní energii a více vybízejí k fantazii a tvořivosti. Pracuje se se dřevem, včelím voskem, ovčím rounem, hedvábím a jinými přírodními materiály. K práci se používá vždy skutečné nářadí – napodobeniny a plasty nemají ve waldorfské škole místo. Stejně tak do waldorfské třídy nepatří televize, počítač a jiné technické vymoženosti. Zastává se názor, že je děti v tomto věku ke svému vývoji nepotřebují, ba naopak jim ubírají síly, které jsou potřebné pro rozvoj tělesnosti. (WMŠ Dusíkova. [online] [Cit. 11-16-2012] Dostupné z www: <http://wmsdusikova.skolka.info/index.php?page=prostredi>)

„Ve třídách se snažíme vytvářet láskyplné prostředí, pohodu a radostnou náladu, protože vše, co dítě prožívá, se hluboko vrývá do jeho duše a ovlivňuje celý jeho život. Podporujeme hru, experimentování, tvořivost a fantazii. Bráníme předčasnému

intelektuálnímu vývoji, který je nepřiměřený věkovým zvláštnostem dítěte."

(WMŠ Dusíkova. [online] [Cit. 11-16-2012] Dostupné z www: <http://wmsdusikova.skolka.info/index.php?page=prostredi>)

6.4.1. Hra a hračka

„Hračka je pro dítě důležitá a nepostradatelná. Nezapomínejme, že hra je nápodoba skutečného okolního světa a předkládáme zodpovědně dítěti především vzory k napodobování. Nečekejme, že hračka sama náš vzor zastoupí.“
(W alternativa, 2005, str. 9)

K rozvoji dítěte přispívá nejen učitel, prostředí, rodiče a spolužáci, ale také vhodná hra a hračka. Hra má obrovský vliv na dětskou osobnost, a proto by dospělí měli dětské hry brát vážně stejně jako jejich aktéři, děti. Děti, které si nedokážou hrát, jsou v jistém smyslu nemocné. Velké množství podnětů, které dnešní děti obklopují, způsobují to, že si děti neumí správně hrát. Dochází ke dvěma extrémům: Dítě se vrhá do nevázaného vybouření, nebo propadá apatii a stavu nechuti. Správně vybraná hračka vybízí k fantazii a kreativitě, odpovídá věku dítěte a formě hraní. Příliš mnoho hraček činí dítě nervózním a nemůže se potom soustředit na hraní. (W alternativa, 2005, str. 9)

„Ne mnoho hraček a ne příliš dokonalých!“
(W alternativa, 2005, str. 10)

Správná hračka by měla mít charakter prototypu. Upřednostňovány jsou hračky jednoduché, z látky a ze dřeva a vyrobeny ručně. Panenky by měly mít oči jen naznačeny,

aby se podporovala fantazie. Technické hračky se doporučují dětem až od deseti let.

„Malá, ale umělecky zpracovaná hračka je mnohem lepší, než nadbytek dnes nabízeného průmyslového zboží. Správná hračka je tak důležitá, že se nemáme ostýchat mluvit o tom s prarodiči, přáteli a kmotry, když se blíží Vánoce nebo narozeniny.“ (W alternativa, 2005, str. 10)

Všechny hračky mají svoje stálé místo a jsou ve třídě uloženy tak, aby si je děti mohly kdykoliv samy vzít. Mezi hračkami najdeme i přírodniny jako jsou mušle, šišky, kameny atd.

(Waldorfská základní škola a mateřská škola Brno. [online] [Cit. 10-16-2012] Dostupné z www: <http://www.waldorf-brno.cz/materska-skola/>)

7. NĚKOLIK POHLEDŮ NA SPIRITUALITU WALDORFSKÝCH ŠKOL

„Ačkoli se tato škola považuje za svobodnou, ve skutečnosti vnucuje žákům určitý styl výchovy a vzdělávání, určité světonázorové principy atd., a to do té míry, že lze hovořit téměř o dogmatické výchově. Waldorfské hnutí tak má – podle jeho kritiků – určité příznaky jakéhosi sektářství, neotvírá se ani vědecké kritice, ani konfrontaci s alternativními školami jiného typu. Někteří němečtí kritici označují waldorfskou pedagogiku dokonce za „mytickou“ nebo za směr působící jako „okultní světonázorová výchova“. (Průcha, 2012, str. 49)

V kapitole se budeme zabývat tím, co se v médiích můžeme dočíst o waldorfských školách a jejich náboženskosti. Plné znění použitých článků je uvedeno v příloze číslo dva. V médiích můžeme najít kritiku i chválu waldorfských škol. Jedni tvrdí, že waldorfská pedagogika je postavena na filosofii Rudolfa Steinera, která je spíše než filosofií určitým náboženským viděním světa. Druzí se přiklánějí k názoru, že představy žáků v lavicích memorující motlitby jsou přehnané a jakýkoliv náboženskost či spiritualita není ve škole přítomna. Mezi kritiky patří i odborník na problematiku sekt Zdeněk Vojtíšek. Ten tvrdí, že waldorfská pedagogika je silně náboženská a spirituální. Přes to Česká školní inspekce při žádné ze svých návštěv nezaregistrovala porušování náboženské neutrality, na které stoupenci této pedagogiky trvají. Náboženství je vyučováno v samostatných hodinách a návštěva těchto hodin je plně dobrovolná.

(Učitelské noviny. [online] [Cit. 9-29-2012] Dostupné z [www: http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=3386](http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=3386))

„Spirituální prvky nelze od waldorfské pedagogiky oddělit. To, že jsme je během inspekcí nevypozorovali, je vysvětlitelné, protože během naší návštěvy je učitelé pochopitelně neprezentují. A protože pedagogové nepoužívají učebnice, lze spirituální rozměr jen velice těžko při inspekci doložit.“

(Učitelské noviny. [online] [Cit. 9-29-2012] Dostupné z [www: http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=3386](http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=3386))

Jako dalšího kritika lze uvést Jiřího Heřta, který waldorfským školám vytýká zejména jednostranné zaměření na duchovní stránku. Škola zamlčuje svou antroposofickou podstatu, nespolupracuje s ostatními alternativními školami a popírá jakoukoliv kritiku.

(Wikipedie, otevřená encyklopedie. [online] [Cit. 3-26-2013] Dostupné z [www:http://cs.wikipedia.org/wiki/Waldorfsk%C3%A1_%C5%A1kola#Kritika](http://cs.wikipedia.org/wiki/Waldorfsk%C3%A1_%C5%A1kola#Kritika))

„Waldorfská škola se odvolává na křesťanský charakter výchovy. Jak obsah, tak i pedagogika waldorfských škol vycházejí z určité, specifické náboženské ideologie.“(Wikipedie, otevřená encyklopedie. [online] [Cit. 3-26-2013] Dostupné z [www:http://cs.wikipedia.org/wiki/Waldorfsk%C3%A1_%C5%A1kola#Kritika](http://cs.wikipedia.org/wiki/Waldorfsk%C3%A1_%C5%A1kola#Kritika))

„Nejčastějším omylem se však stává všeobecně známý fakt, že Waldorfská škola se specializuje na náboženství a křesťanskou výuku.“(Studentík.cz. [online] [Cit. 3-27-2013] Dostupné z [www: http://www.studentik.cz/clanky/mytus-jmenem-waldorfska-skola.html](http://www.studentik.cz/clanky/mytus-jmenem-waldorfska-skola.html))

Na portálu Studentík.cz se k waldorfské škole vyjadřuje její žačka. Ta tvrdí, že se během výuky baví o různých náboženstvích, ale nikdo žáky nenutí uctívat boha či se pravidelně modlit. Waldorfské školy pracují na základech antroposofie, vědy, která si klade za cíl být naukou o člověku po stránce duchovní i fyzické. Nejdůležitějším aspektem výuky je rozvoj osobnosti a ducha studentů.(Studentík.cz. [online] [Cit. 3-27-2013] Dostupné z [www: http://www.studentik.cz/clanky/mytus-jmenem-waldorfska-skola.html](http://www.studentik.cz/clanky/mytus-jmenem-waldorfska-skola.html))

„Mýtem je i tvrzení, že se waldorfští žáci se před začátkem vyučování modlí. (Neříkejme tomu, modlí, ale plnohodnotná průpověď nikdy nikomu neublížila - zvláště, když se zamyslíme nad jejím obsahem).“(Studentík.cz. [online] [Cit. 3-27-2013] Dostupné z [www: http://www.studentik.cz/clanky/mytus-jmenem-waldorfska-skola.html](http://www.studentik.cz/clanky/mytus-jmenem-waldorfska-skola.html))

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1. CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU

1.1. Formulace výzkumného problému

„Náboženská svoboda není úplná, když nezahrnuje právo a možnost stát se náboženským. (Carlgren, 1991, str. 101)

Diplomová práce Projevy náboženství ve waldorfské mateřské škole má za úkol osvětlit otázku, zdali je waldorfská škola nábožensky orientovaná či ne. V České republice jsou školy waldorfské řazeny mezi školy státní, ačkoliv jejich náboženská orientace je nepopíratelná. Panuje zde přesvědčení, že náboženství je neoddělitelnou součástí výuky. Bez něj, by byla výchova neúplná.

Školy se netají tím, že během roku slaví některé křesťanské svátky, či že ranní výuka začíná modlitbou. Náboženská výuka je pro děti z nenábožensky založených rodin nepovinná. Tyto informace se dočteme v mnohých propagačních materiálech, které školy vydávají pro zájemce o tuto alternativu. Mou hlavní otázkou je však skutečnost, jestli jsou tyto informace pravdivé. Vyučuje se náboženství opravdu jen v hodině náboženství a nejsou dětem vnucovány některé jeho prvky podprahově i jindy během výuky? Co lze chápat pod formulací: *„Také ostatní předměty podporují náboženskou výuku.“*? (Kranich, 2000, str. 28)

Moje práce se zaměřuje na waldorfskou mateřskou školu. Děti jsou v tomto věku krásně naivní a přijímají vše, co přichází od autorit. Neumí si vybrat, čemu lze věřit, oddělit pravdivé od nepravého. Myslím, že právě v tomto věku je nebezpečné

je vystavovat věcem, o kterých si umí udělat názor až v pozdějším věku, kdy se již mohou samy rozhodnout, přijmou li je za své, či nikoli.

1.2. Cíl výzkumného šetření

Hlavním cílem výzkumného šetření je ověřit tvrzení, že během výuky se ve zkoumané waldorfské mateřské škole projevují některé náboženské prvky.

Vedlejším cílem výzkumného šetření je zjistit, jestli rodiče dětí navštěvujících tuto školu ví, že by se nějaké takové prvky ve výuce objevovaly a byli-li o nich předem informováni.

1.3. Stanovení výzkumných předpokladů

Pro výzkum byly stanoveny tyto čtyři výzkumné předpoklady:

Výzkumný předpoklad č. 1:

VP1: Během výuky se objevují určité projevy, které lze považovat za náboženské.

Výzkumný předpoklad č. 2:

VP2: Ve výuce mluvila učitelka o náboženských pojmech (bůh, víra, náboženství aj.).

Výzkumný předpoklad č. 3:

VP3: Rodiče se mohou v propagačních materiálech waldorfské mateřské školy setkat s pojmy spojenými s náboženstvím (bůh, křesťanství, víra aj.)

Výzkumný předpoklad č. 4:

VP4: Většina rodičů si myslí, že výuka ve waldorfské mateřské škole je příliš orientována na duchovní stránku.

Výzkumné předpoklady číslo jedna a dva byly ověřeny při pozorování výuky.

Výzkumné předpoklady tři a čtyři byly ověřeny pomocí dotazníku.

2. VÝZKUMNÝ VZOREK

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 54 respondentů z řad rodičů dětí z waldorfských mateřských škol v České republice. Celkem mi na dotazník odpovědělo deset mužů a 44 žen. Z tohoto množství účastníků má 29 vysokoškolské vzdělání, 25 vzdělání střední. Ukončené pouze základní vzdělání nemá žádný z respondentů.

Pozorování probíhalo na Waldorfské základní škole a mateřské škole Brno se sídlem na Plovdivské 8 v Brně – Žabovřeskách. Pozorována byla třída Hvězdiček, kde v den mé návštěvy bylo přítomno 18 dětí z celkového počtu pětadvaceti. Třída byla věkově smíšená, nejmladší děti byly tříleté, těm nejstarším bylo sedm let. Ve třídě jsem byla přítomna od půl deváté do patnácti hodin. Po celou dobu jsme byli v areálu školy.

„V roce 1991 byla WMS zřízena Statutárním městem Brno, úřadem městské části Brno – Královo Pole v budově bývalé MŠ na ulici Božetěchova 15, a začala pracovat na principech waldorfské pedagogiky. Do konce školního roku 1992/93 byla jednotřídní, pak byla pro velký zájem rozšířena na dvě třídy. V městě Brně je to jediná MŠ s waldorfskou pedagogikou. V roce 2002, tedy po devíti letech aktivní činnosti, byl brněnské WMS na její žádost sdružením Internationale Vereinigung der Waldorfindergaerten ve Stuttgartu udělen mezinárodní statut „Waldorfská mateřská škola“, což je zárukou vysoké kvality výchovně vzdělávacího působení. V současné době je do programu IVW zapojeno 1 500 mateřských škol z 52 zemí světa. I brněnská WMS byla přijata do tohoto světového společenství a zavázala

se s ním kooperovat. Od roku 2009 je naše mateřská škola součástí příspěvkové organizace WZŠMŠ Brno, se sídlem na Plovdivské 8. Také se naše mateřská škola rozrostla o jednu třídu a nyní tedy má třídy tři."

(Waldorfská základní a mateřská škola Brno, [online] [Cit. 4-4-2013]

Dostupný z www: <http://www.waldorf-brno.cz/materska-skola/historie-72/>)

3. VÝZKUMNÉ METODY

3.1. Dotazníkové šetření

Jednou z nejčastějších metod zjišťování údajů je dotazník.

"Je to způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí." (Gavora, 2000, str. 99)

Dotazník je většinou ekonomicky i časově méně náročný a lze jím získat mnoho odpovědí za krátký čas a malé finanční náklady. Skládá se ze tří částí. Vstupní část, která respondentu uvádí do zkoumaného problému a představuje autory dotazníku, obsahuje instrukce, jak vybírat odpovědi, a motivuje k jeho vyplnění. Druhá část obsahuje vlastní otázky, které jsou uspořádány od nejjednoduchých přes těžší, ke konci jsou řazeny otázky vyžadující nejsložitější odpovědi a úplně na konci otázky faktografické. V úplném závěru najdeme poděkování respondentovi za vyplnění dotazníku.

Po vytvoření dotazníku je třeba provést tzv. předvýzkum. Nejlépe pomocí interview zjišťujeme, zdali jsou otázky sestaveny tak, aby jim respondent dostatečně porozuměl a odpovídal, jak potřebujeme. (Gavora, 2000, str. 99-102)

Typy otázek (podle Gavora, 2000, str. 102-105):

- Uzavřené otázky – respondent pomocí zaškrtnutí vybírá z alternativních odpovědí. Jeho výhodou je snadné vyhodnocení.
- Otevřené otázky – respondent volně odpovídá, nejsou mu nabídnuty žádné alternativní odpovědi. Výhodou těchto otázek je nevnucování odpovědí a proto se díky nim často

dozvíme nové, nečekané informace. Jeho nevýhodou je však obtížnější vyhodnocování.

- Polouzavřené otázky – nejprve nabízejí alternativní odpověď, posléze vybízejí k objasnění v podobě otevřené otázky.
- Škálované otázky – škála představuje odstupňované hodnocení jevu

Dotazník by měl být takový, aby zjistil všechny potřebné údaje, zároveň však nesmí unavit respondenta natolik, že jeho vyplňování před koncem vzdá. S tím úzce souvisí návratnost dotazníků, tedy poměr počtu odeslaných dotazníků k počtu vyplněných a vrácených dotazníků. Vyjadřuje se v procentech. (Gavora, 2000, str. 107)

Dotazník v mé práci je určen rodičům dětí z waldorfských mateřských škol a skládá se z patnácti otázek. První dvě otázky jsou uzavřené, dalších 13 otázek je škálových. U otázky 12, 13 a 15 lze odpovědi rozvinout a upřesnit. Využila jsem tzv. Likertovu škálu, která se „*používá na měření postojů a názorů lidí.*“ (Gavora, 2000, str. 92)

Bylo možno vybírat z těchto možností: ano - spíše ano – nevím – spíše ne – ne.

Předvýzkum byl proveden na rodinných příslušnících.

Sběr dat byl proveden dvěma způsoby:

- a) pomocí internetové stránky Survio (www.survio.com), na které je možnost dotazník vytvořit a následně zde sbírat data. Odkaz na dotazník jsem umístila do diskuzí o waldorfském školství na internetu. Tímto způsobem bylo získáno 38 vyplněných dotazníků.
- b) rozdáním dotazníků rodičům dětí z Waldorfské mateřské školy Brno. Takto jsem získala dalších 16 dotazníků.

V dotazníku se objevují některé otázky, které se úplně netýkají zkoumaného problému (otázka číslo 3, 7, 9 a 10). Tyto otázky však byly do dotazníku zařazeny záměrně. Protože zkoumáme téma, které poměrně dost zasahuje do soukromí respondentů, jsou tyto otázky nepostradatelnou součástí takového šetření.

3.2. Pozorování

Pozorování je jedna z nejpřirozenějších metod získávání dat. Snaží se zjistit, co se skutečně děje a řadí se mezi kvalitativní výzkumy. Nejde jen o vizuální vjemy, ale zapojují se i vjemy čichové, sluchové a pocitové. Důležitý je i popis prostředí. (Hendl, 2005, str. 191)

Výzkumné pozorování lze klasifikovat podle následujících dimenzí:
(Hendl, 2005, str. 191)

- Skryté - otevřené pozorování: informuje pozorovatel o své činnosti účastníky děje?
- Zúčastněné (participantní) - nezúčastněné (neparticipantní) pozorování: do jaké míry pozorovatel participuje na dění?
- Strukturované - nestrukturované pozorování: provádí se pozorování na základě předem daného předpisu?

Pozorování v umělé situaci - v přirozené situaci.

Pozorování sebe samého - někoho jiného.

- Úplný účastník se stává rovnoprávným členem skupiny a tráví se skupinou většinu času. Členy skupiny neinformuje o své pravé totožnosti. Například pracuje ve škole, kterou zkoumá, jako učitel.
- Účastník jako pozorovatel přijímá roli rovnoprávného člena skupiny, ale účastníci si jsou vědomi jeho totožnosti.

V předchozím příkladu by to znamenalo, že učitel informuje ostatní, že provádí výzkum na dané téma.

- Pozorovatel jako účastník funguje spíše jako tazatel. Provádí pozorování, ale málo se zúčastňuje dění ve skupině.
- Úplný pozorovatel přijímá roli vnějšího pozorovatele. Lidé obvykle při tomto způsobu nevědí, že jsou pozorováni. Výhoda tohoto způsobu spočívá v tom, že neovlivňuje chování členů skupiny. Na druhé straně roli úplného pozorovatele lze převzít pouze na veřejných místech, ne v uzavřených komunitách.

Podle výše uvedené klasifikace lze říci o mém pozorování následující: Pozorování bylo nezúčastněné, strukturované a otevřené. Pozorovala jsem děti v přirozené situaci (běžný den v mateřské škole). Zaujala jsem roli „pozorovatele jako účastníka“. Snažila jsem se především pozorovat, ale mezi dětmi to bez úplného zapojení nešlo.

4. INTERPRETACE ZÍSKANÝCH ÚDAJŮ

4.1. Analýza získaných údajů z dotazníkového šetření

Otázka 1:

Jsem: muž
žena

Tab. 2: Pohlaví respondentů

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Muž	10
Žena	44

Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 54 respondentů z řad rodičů dětí waldorfských škol v České republice. Z tohoto množství dotazovaných byla převážná většina žen, celkem 44. Mužů na můj dotazník odpovědělo pouze deset. Z tohoto výsledku by se dalo usuzovat, že o vzdělání a výběr školy pro svoje děti se zajímají především ženy.

Otázka 2:

Nejvyšší dosažené vzdělání: základní
střední
vysokoškolské

Tab. 3: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Základní	0
Střední	25
Vysokoškolské	29

Žádný z dotázaných nemá pouze základní vzdělání. Téměř stejný počet respondentů má vzdělání střední, nebo vysokoškolské. Z výsledků bychom mohli vyvodit závěr, že rodiče s vyšším vzděláním se více zajímají o vzdělání svých potomků a snaží se jim vybrat podle nich tu nejlepší možnou školu a zkoušejí i jiné varianty škol, než školy tradiční.

Otázka 3:

Můj syn/moje dcera chodí do waldorfské mateřské školy velmi rád/a.

ano - spíše ano – nevím – spíše ne – ne

Tab. 4: Jak rády děti navštěvují jejich waldorfskou školku

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Ano	13
Spíše ano	31
Nevím	0
Spíše ne	0
Ne	10

Tuto otázku jsme zařadila spíše jako úvodní, se záměrem nezačínat dotazník náročnou a respondentu odrazující otázkou. Pro moje šetření není tedy až tak důležitá. U odpovědí převládají názory pozitivně orientované – 44 dotázaných tvrdí, že jejich děti chodí do waldorfské mateřské školky rády, nebo spíše rády. Deset odpovědí bylo záporných.

Otázka 4:

Před nástupem mého dítěte do waldorfské školy jsem si prostudoval/a veškeré dostupné materiály o waldorfské pedagogice.

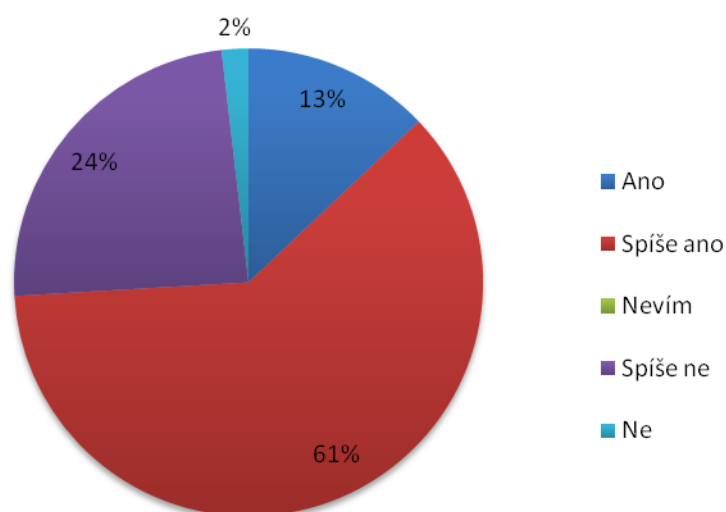
ano - spíše ano – nevím – spíše ne – ne

Tab. 5: Prostudované materiály o waldorfské pedagogice a waldorfské škole

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Ano	7
Spíše ano	33
Nevím	0
Spíše ne	13
Ne	1

Graf 1: Prostudované materiály o waldorfské pedagogice a waldorfské škole

Prostudované materiály o waldorfské pedagogice a waldorfské škole

Oproti předchozí otázce je tato otázka pro můj výzkum jedna ze stěžejních. Zajímalo mě, jak moc se rodiče před tím, než se rozhodli dát přednost waldorfské školce, informovali o waldorfské pedagogice z dostupných materiálů. Sedmdesát čtyři procent dotázaných tvrdí, že si dostupné materiály dostatečně prostudovali a teprve potom se rozhodli, že waldorfská mateřská škola bude pro jejich dítě/ děti to pravé. Celých 26% odpovědí se však přiklání ke tvrzení, že tyto materiály nestudovali. Otázkou však je, jestli tito dotazovaní vědí, co waldorfská pedagogika obnáší a pokud ano, kde se tyto informace dozvěděli a nakolik jsou pravdivé. Osobně jsem se setkala s takovými názory, že lidé z jejich okolí mají s touto alternativou dobré zkušenosti a na základě tohoto doporučení se rozhodli. Toto vyplývá i z mé bakalářské práce waldorfská škola a důvody rodičů pro její výběr, kdy mezi nejčastější důvody volby waldorfské školy patří právě dobré zkušenosti okolí se školou. (Weberová, 2010, str. 44)

Otázka 5:

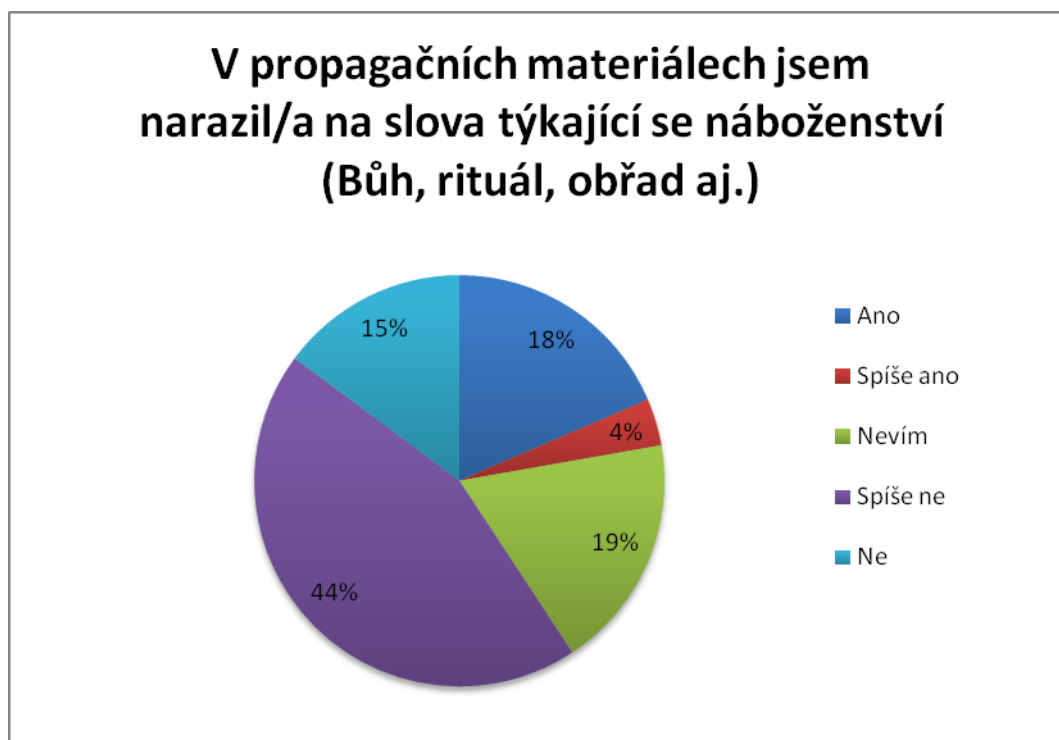
V propagačních materiálech jsem narazil/a na slova týkající se náboženství (Bůh, rituál, obřad aj.)

ano - spíše ano – nevím – spíše ne – ne

Tab. 6: V propagačních materiálech jsem narazil/a na slova týkající se náboženství (Bůh, rituál, obřad aj.)

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Ano	10
Spíše ano	2
Nevím	10
Spíše ne	24
Ne	8

Graf 2: V propagačních materiálech jsem narazil/a na slova týkající se náboženství (Bůh, rituál, obřad aj.)

Osobně jsem prostudovala několik internetových stránek a propagačních materiálů některých waldorfských škol. Všechny se zmiňovaly o tom, že slaví během roku křesťanské svátky (Vánoce, Velikonoce, Martinská slavnost aj.) Pouze u malého množství škol jsme se však dočetla něco bohu, Panně Marii aj. Padesát devět procent respondentů tvrdí, že se o tomto tématu v propagačních materiálech nic nedočetli. Může to být ovšem i tím, že poměrně velké procento dotazovaných (26%, viz. otázka číslo 4) se přiznává, že nenastudovali mnoho dostupných materiálů o waldorfské škole a waldorfské pedagogice.

Otázka 6:

Líbí se mi slavení křesťanských svátku během celého školního roku.

ano - spíše ano – nevím – spíše ne – ne

Tab. 7: Líbí se mi slavení křesťanských svátku během celého školního roku.

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Ano	11
Spíše ano	35
Nevím	8
Spíše ne	0
Ne	0

Graf 3: Líbí se mi slavení křesťanských svátku během celého školního roku.

Z výsledků je patrné, že většina souhlasí se slavením křesťanských svátků během školního roku. Z mého pohledu s tímto rodiče nemají problém především z toho důvodu, že většina původně křesťanských svátků zlidověla a slaví je i nekřesťanská společnost (Vánoce, Velikonoce...). Pouze osm odpovídajících zaujímá neutrální postoj k tématu, nikdo neodpověděl záporně.

Otázka 7:

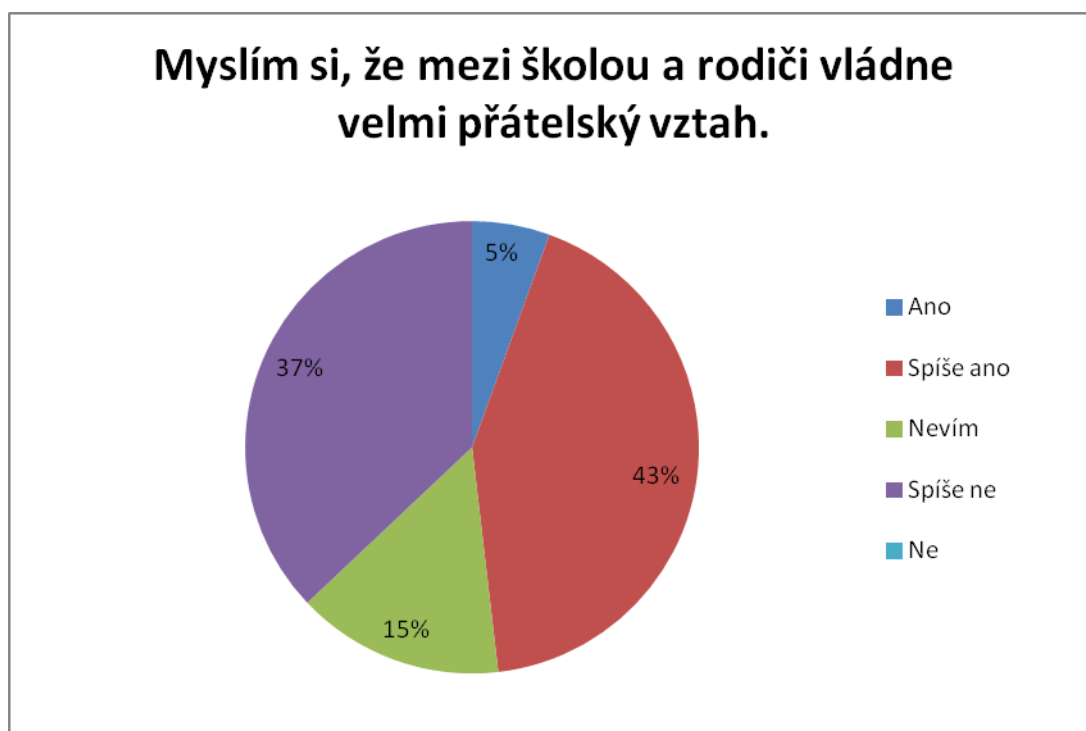
Myslím si, že mezi školou a rodiči vládne velmi přátelský vztah.

ano - spíše ano – nevím – spíše ne – ne

Tab. 8: Myslím si, že mezi školou a rodiči vládne velmi přátelský vztah.

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Ano	3
Spíše ano	23
Nevím	8
Spíše ne	20
Ne	0

Graf 4: Myslím si, že mezi školou a rodiči vládne velmi přátelský vztah.

Tato otázka hrála v dotazníku spíše odlehčující roli. Snažila jsem se otázky, nad kterými musí respondent velmi přemýšlet a které i z části zasahují do jeho soukromí, proložit otázkami lehčího typu. Na tuto otázku jsme čekali spíše samé kladné odpovědi. I když kladné odpovědi převládají, překvapilo mě, že 20 respondentů, tedy celých 37 % dotazovaných je názoru, že mezi školou a rodiči nevládne až takový přátelský vztah. Tento typ školy si poměrně zakládá na spolupráci s rodiči, a proto mě tento výsledek velmi udivil. Podivující je pro mě i fakt, že osm rodičů neví, jaký je vztah mezi školou a rodiči.

Otázka 8:

Výchova ve škole se shoduje s výchovou, kterou praktikují v domácím prostředí.

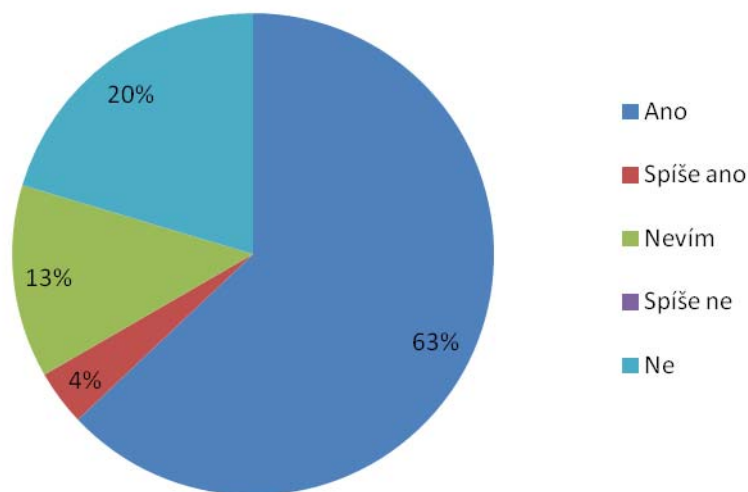
ano - spíše ano – nevím – spíše ne – ne

Tab. 9: Výchova ve škole se shoduje s výchovou, kterou praktikují v domácím prostředí.

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Ano	34
Spíše ano	2
Nevím	7
Spíše ne	0
Ne	11

Graf 5: Výchova ve škole se shoduje s výchovou, kterou praktikují v domácím prostředí.

Výchova ve škole se shoduje s výchovou, kterou praktikují v domácím prostředí.

Nadpoloviční většina dotázaných praktikuje doma stejnou výchovu, jako je výchova ve škole. To je dle mého názoru velmi důležité, protože zvláště u dětí předškolního věku, které se teprve všemu učí, je důležité, aby výchova doma a ve školním prostředí byla shodná a ne kontraproduktivní. Jedině tak dítě ví, co je správné a za jaké chování bude doma i ve škole oceněno, nebo káráno. Rodiče, kteří neví, zdali je výchova shodná (13%) a ti, kteří tvrdí, že se neshodují v otázkách výchovy se školou, by měli podniknout něco dříve, než tento fakt bude mít na jejich dítě/ děti negativní dopad.

Otázka 9:

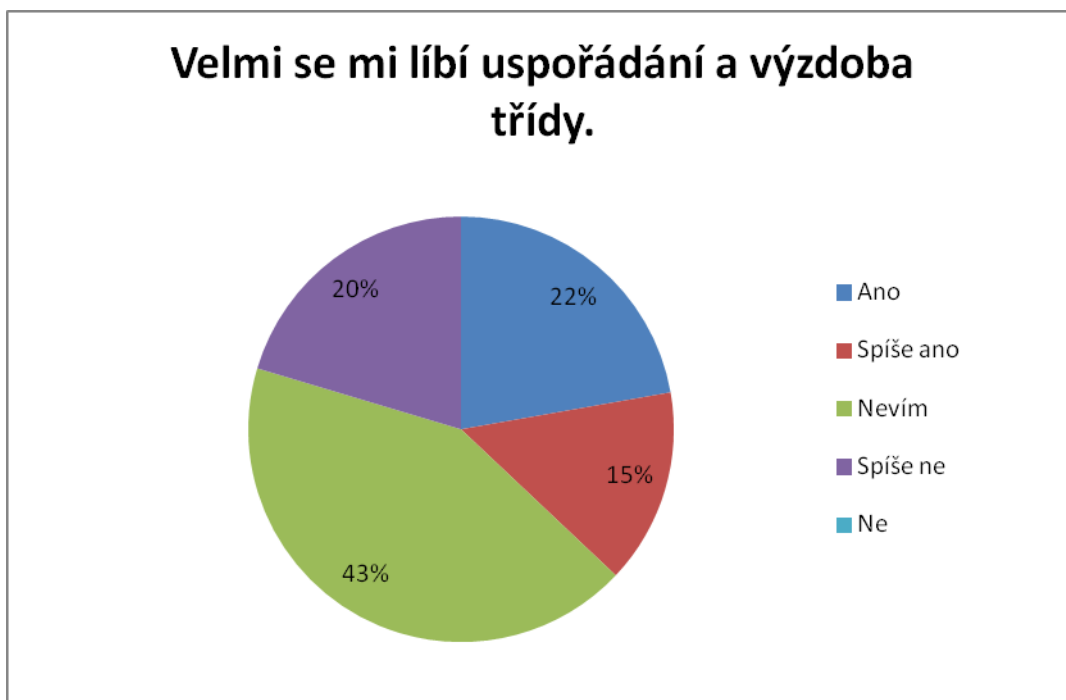
Velmi se mi líbí uspořádání a výzdoba třídy.

ano - spíše ano - nevím - spíše ne - ne

Tab. 10: Velmi se mi líbí uspořádání a výzdoba třídy.

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Ano	12
Spíše ano	8
Nevím	23
Spíše ne	11
Ne	0

Graf 6: Velmi se mi líbí uspořádání a výzdoba třídy.

Stejně jako otázka číslo sedm je i tako otázka odlehčující. U jejího výsledku mě však napadá, jestli se rodiče byli vůbec někdy podívat ve třídě, kde jejich dítě/ děti tráví mnoho času během týdne. Převládající odpověď „nevím“ na otázku „zda se mi líbí uspořádání a výzdoba třídy“ mě nutí si myslet, že se zde podívat nebyli. Možná si ale jen rodiče nedokázali udělat názor a můj předpoklad je mylný.

Ponecháme-li neutrální odpovědi stranou, převládají odpovědi kladné. Výzdoba a uspořádání třídy se líbí a spíše líbí celým 37 % dotázaných. 20 % rodičů je s celkovým vizuálním dojmem třídy spíše nespokojeno.

Otázka 10:

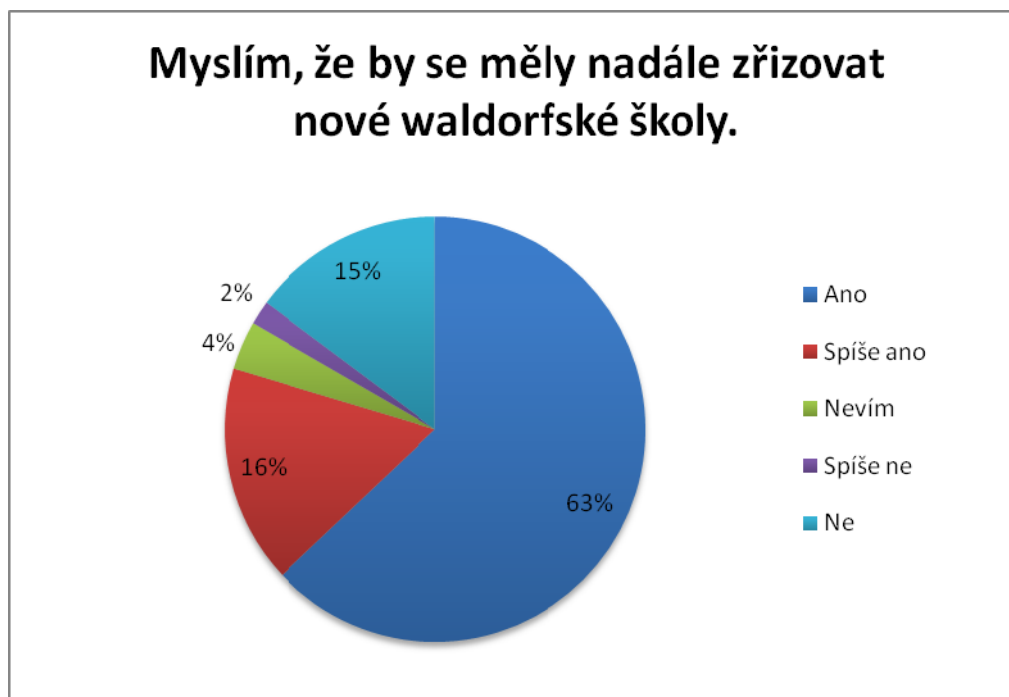
Myslím, že by se měly nadále zřizovat nové waldorfské školy.

ano - spíše ano – nevím – spíše ne – ne

Tab. 11: Myslím, že by se měly nadále zřizovat nové waldorfské školy.

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Ano	34
Spíše ano	9
Nevím	2
Spíše ne	1
Ne	8

Graf 7: Myslím, že by se měly nadále zřizovat nové waldorfské školy.

Otázka sice úplně nezapadá do mého zkoumaného problému, ale opět se jedná o lehké odlehčení před nejsložitějšími otázkami na závěr. Výsledek vyjadřuje spokojenost rodičů s touto školou. Protože byli by li rodiče nespokojeni s touto školou, nepřáli by si, aby se zřizovaly školy nové a bylo tak toto vzdělání dostupné stále většímu množství žáků.

Otázka 11:

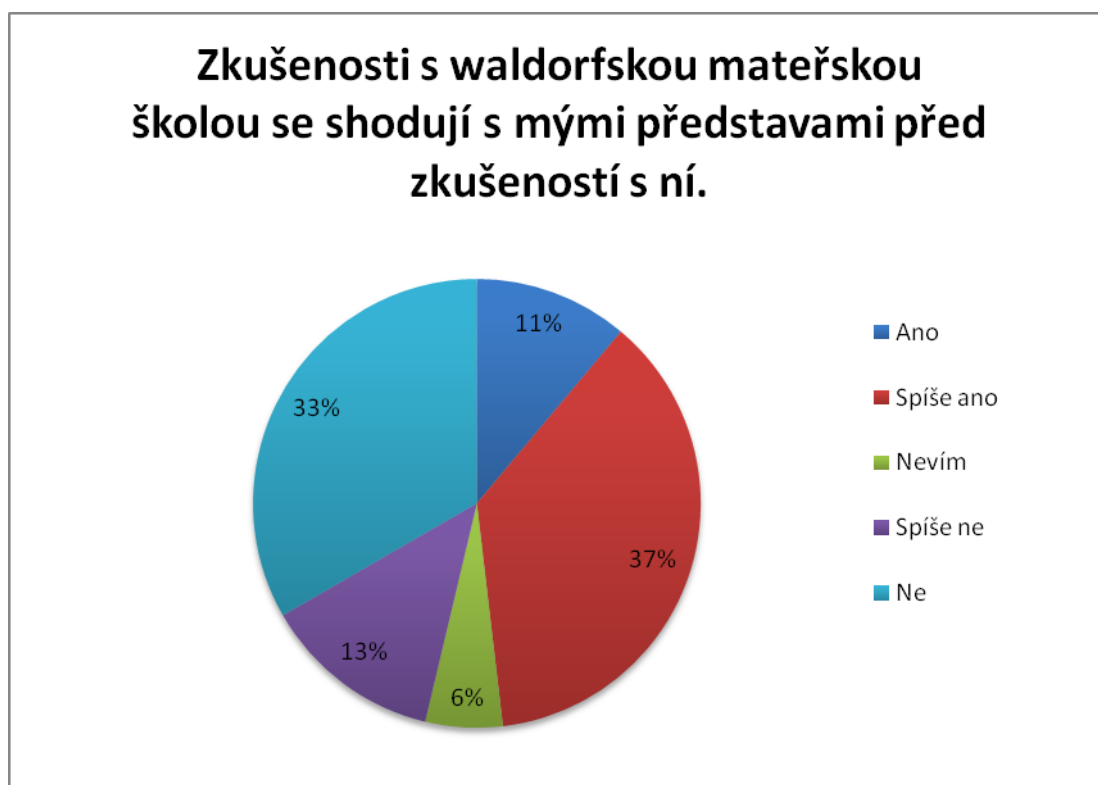
Zkušenosti s waldorfskou mateřskou školou se shodují s mými představami před zkušeností s ní.

ano - spíše ano – nevím – spíše ne – ne

Tab. 12: Zkušenosti s waldorfskou mateřskou školou se shodují s mými představami před zkušeností s ní.

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Ano	6
Spíše ano	20
Nevím	3
Spíše ne	7
Ne	18

Graf 8: Zkušenosti s waldorfskou mateřskou školou se shodují s mými představami před zkušeností s ní.

V otázce mě zajímalo, jestli je praxe shodná s tím, co se tvrdí v propagačních materiálech, na internetu, v knihách a co se o waldorfské škole povídá. 37 % odpovědí se přiklání k tomu, že se jejich představy po zkušenosti s waldorfskou mateřskou školou spíše shodují s představami před zkušeností s ní. Ovšem druhou nejčastější odpovědí (33%) je odpověď plně záporná. Sečteme-li odpovědi „ano“ a „spíše ano“, dostaneme dohromady 48 %, po sečtení odpovědí „ne“ a „spíše ne“ se dobereme k výsledku 46 %. Lze tedy říci, že jak kladné odpovědi, tak odpovědi záporné jsou téměř vyrovnány. Pomineme-li respondenty, kteří odpověděli „nevím“, vyvodíme závěr, že půlka dotazovaných s výrokiem souhlasí a spíše souhlasí a druhá polovina respondentů nesouhlasí a spíše nesouhlasí.

Otázka 12:

Výchova ve waldorfské mateřské škole je jiná, než jsem si představovala.

ano - spíše ano – nevím – spíše ne – ne

pro odpověď ano a spíše ano uveďte, prosím, v čem

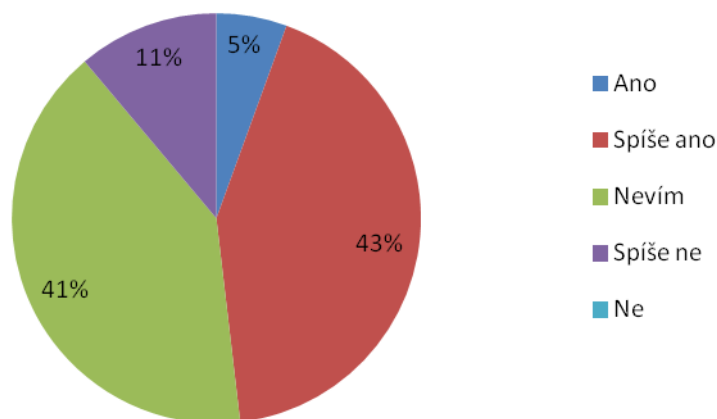
.....

Tab. 13: Výchova ve waldorfské mateřské škole je jiná, než jsem si představovala.

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Ano	3
Spíše ano	23
Nevím	22
Spíše ne	6
Ne	0

Graf 9: Výchova ve waldorfské mateřské škole je jiná, než jsem si představovala.

Výchova ve waldorfské mateřské škole je jiná, než jsem si představovala.

Nejpočetnější odpovědí u této otázky byla odpověď, že výchova ve waldorfské mateřské škole je spíše jiná, než si rodiče představovali (43%). Celých 41 % dotazovaných neumí na tuto otázku odpovědět. Kladné a spíše kladné odpovědi (48%) převyšují odpovědi záporné a spíše záporné (11%). Tento výsledek je poněkud v rozporu s otázkou osm „Výchova ve škole se shoduje s výchovou, kterou praktikuji v domácím prostředí.“, kdy 67 % respondentů odpovědělo kladně či spíše kladně. V případě odpovědi „ano“ a „spíše ano“ měli dotazovaní doplnit, v čem se výchova ve waldorfské mateřské škole liší od jejich představ. Nejčastější odpovědí bylo, že individuální přístup k žákovi není tolik individuální, jak si představovali. Hojně bylo uváděno i to, že je výchova někdy až příliš volná.

Otázka 13:

Mé názory se ve všem shodují s waldorfskou pedagogikou.

ano - spíše ano - nevím - spíše ne - ne

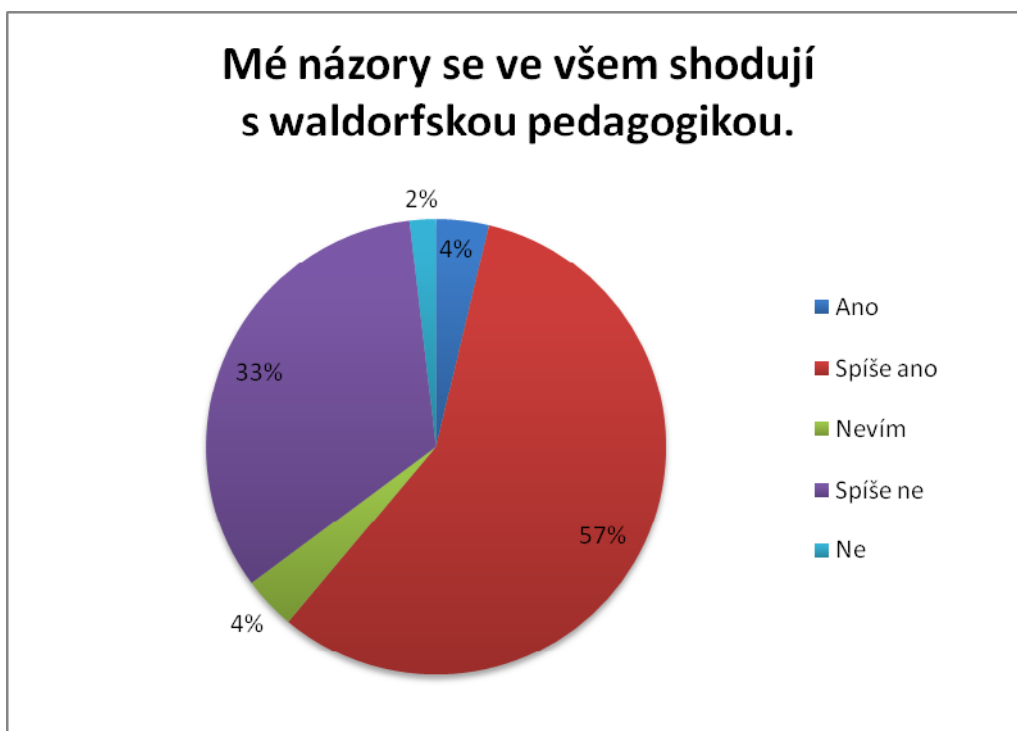
pro odpověď ne a spíše ne uveďte, prosím, v čem se neshodují

.....

Tab. 14: Mé názory se ve všem shodují s waldorfskou pedagogikou.

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Ano	2
Spíše ano	31
Nevím	2
Spíše ne	18
Ne	1

Graf 10: Mé názory se ve všem shodují s waldorfskou pedagogikou.

Nadpoloviční většina, celkem 33 respondentů z celkového počtu 54, s uvedeným výrokiem souhlasí. Výsledky dle mého názoru částečně odporují výsledkům otázky č. 12 „Výchova

ve waldorfské mateřské škole je jiná, než jsem si představovala.“, kde velká část dotázaných tvrdí, že výchova je jiná, než si představovali. Chápu ovšem, že názory se mohou rozcházet právě třeba jen v otázce výchovy.

Ti, kteří odpověděli, že se jejich názory neshodují, měli uvést, v čem konkrétně se neshodují s waldorfskou pedagogikou. Bohužel, musím říct, že spousta rodičů, ačkoliv označili odpověď, že s názory nesouhlasí, nebo spíše nesouhlasí, neuvedlo, v čem. Odpovědi, které byly vyplněny, nejčastěji uváděly: názory na svět, přístup k dítěti a příliš volnou výchovu.

Otázka 14:

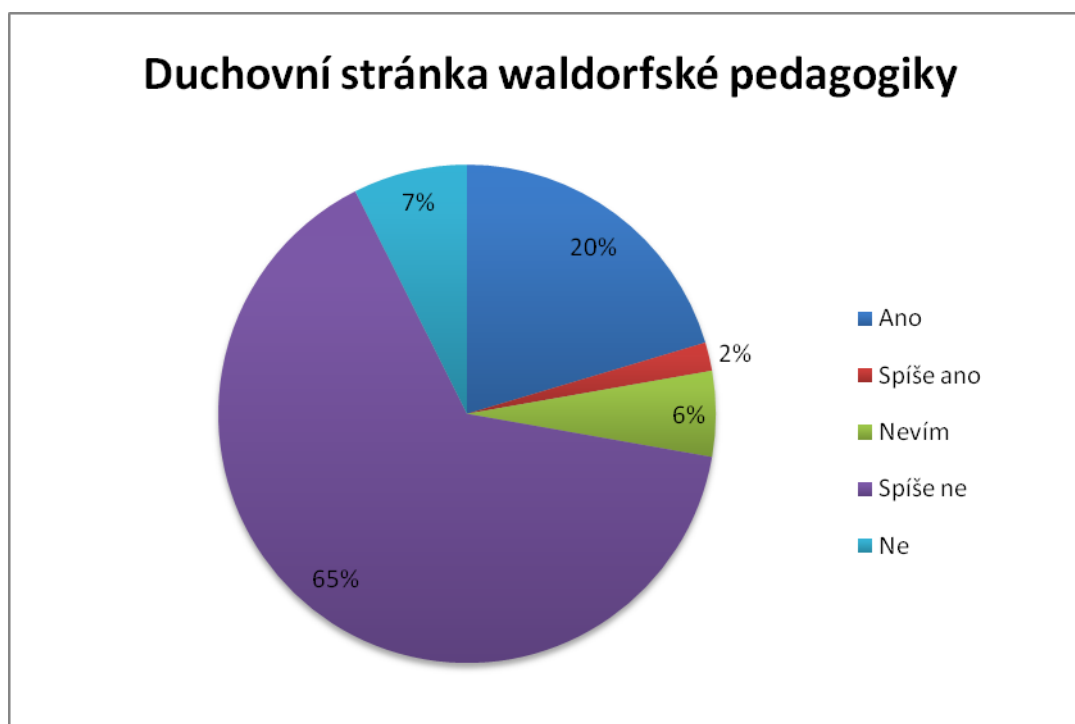
Věděl/a jsem, že waldorfská pedagogika klade důraz na duchovní stránku, ale dle mého názoru je upřednostňována více, než jsem očekával/a a než je zdrávo.

ano - spíše ano – nevím – spíše ne – ne

Tab. 15: Věděl/a jsem, že waldorfská pedagogika klade důraz na duchovní stránku, ale dle mého názoru je upřednostňována více, než jsem očekával/a a než je zdrávo.

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Ano	11
Spíše ano	1
Nevím	3
Spíše ne	35
Ne	4

Graf 11: Věděl/a jsem, že waldorfská pedagogika klade důraz na duchovní stránku, ale dle mého názoru je upřednostňována více, než jsem očekával/a a než je zdrávo.

Jedna ze stěžejních otázek výzkumu dopadla velmi překvapivě. Většina dotázaných tvrdí, že duchovní stránka není dle jejich názoru přespříliš upřednostňována. K tomuto tvrzení se přiklání 72% dotazovaných rodičů. Z toho 7 % je o tom naplno přesvědčeno, celých 65 % je o tom téměř přesvědčeno. Dvacet dva procent dotázaných si myslí, že orientace na duchovní stránku je ve waldorfské škole mnoho, což ovšem oproti sedmdesáti dvěma procentům respondentů opačného názoru je poměrně málo.

Otázka 15:

Uvažovala jsem o odchodu mého dítěte z waldorfské školy.

ano - spíše ano – nevím – spíše ne – ne

pro odpověď ano a spíše ano uveďte, prosím, důvod

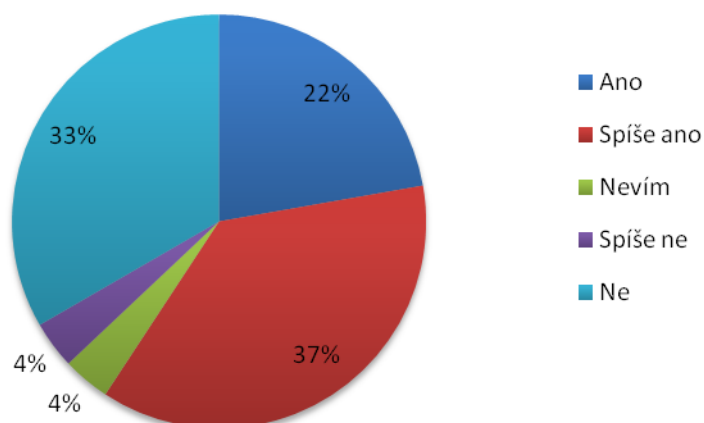
.....

Tab. 16: Uvažovala jsem o odchodu mého dítěte z waldorfské školy.

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Ano	12
Spíše ano	20
Nevím	2
Spíše ne	2
Ne	18

Graf 12: Uvažovala jsem o odchodu mého dítěte z waldorfské školy.

Uvažovala jsem o odchodu mého dítěte z waldorfské školy.

Celkem dvanáct respondentů vážně uvažovalo o odchodu svého dítěte z waldorfské školy, dvacet dotazovaných o tomto řešení spíše uvažovalo, dva se vyjádřili neutrálně a dvacet rodičů o změně školy spíše neuvažovalo, nebo neuvažovalo.

Z výsledků překvapivě vyplývá, že největší počet dotázaných se přiklání k tomu, že o odchodu z waldorfské školy uvažovali, nebo spíše uvažovali. Tato skupina činí celých 59 %. V případě této kladné, nebo spíše kladné odpovědi, měli rodiče opět uvést, z jakého důvodu o odchodu svého dítěte z waldorfské mateřské školy uvažovaly. Mezi nejčastějšími odpověďmi byly tyto důvody: škola nesplnila jejich očekávání, přístup učitele k žákovi a rozdílná výchova.

4.2. Záznam z pozorování

Pozorování probíhalo na Waldorfské základní škole a mateřské škole Brno se sídlem na Plovdivské 8 v Brně – Žabovřeskách. Třída, kterou jsem pozorovala, byla věkově heterogenní (děti ve věku

od tří do sedmi let). V den mé návštěvy bylo přítomno osmnáct dětí. Pozorování probíhalo jeden den, od půl deváté do patnácti hodin. Celý jsme jej strávili v areálu školy.

Prostředí třídy:

Již při vstupu do waldorfské mateřské školy na mě dýchal duch domácího prostředí. Na brance zahrady je umístěna dřevěná cedule s nápisem „Waldorfské školka“. Za dřevěnými vstupními dveřmi se již nesetkáme téměř s žádnou věcí vyrobenou z plastu. Skříňky v šatně jsou dřevěné, nábytek, hračky i ostatní vybavení je vyrobeno ze dřeva. Stěny třídy, šatny i chodby jsou barevně vymalovány a doplněny obrázky dětí a obrazy. Převládá barva světle růžová, která je barvou prvního sedmiletí.

Třída má tvar obdélníku, s vlastním odděleným sociálním zařízením pro děti i učitelky. Uprostřed třídy je umístěn velký stůl, kde děti svačí a obědvají. Dřevěné hračky jsou rozmístěny do zón – hudební část třídy, dílna, domeček, odpočinkový koutek. Součástí třídy je i tzv. roční stůl, který je vždy vyzdoben podle aktuálního ročního období, nyní tedy kraslicemi, papírovými vajíčky a zajíčky z vlny. **Na jedné zdi visí obraz Panny Marie s Ježíšem v náručí. Na polici pod ním leží věnec a svíčka.** V posledním koutku najdeme knihovnu a vedle ní rozvěšené kapsáře, kam si děti ukládají svoje věci.

Prostředí školní zahrady:

Školní zahrada je z části stále ještě v rekonstrukci, ale postupně začíná získávat finální podobu. Převládat by na ní měla travnatá plocha, která bohužel v období, kdy jsem školu navštívila (březen) byla spíše rozbahněna a záhonky určeny na pěstování kytek, ovoce a zeleniny ještě zazimovány. Na zahradě stojí zahradní domeček, který slouží jako úschovna zahradního náradí. Děti si mohou půjčit dětská zahradní kolečka, lopaty, hrábě,

motyky, staré hrnce. Najdeme zde ale i vybavení na pískoviště jako jsou kýble, bábovky, popřípadě i auta aj.

Kdo se nechce podílet na zahrádkářských pracích, může se houpat na dřevěných houpačkách, které jsou zavěšené na stromech, kterých na zahradě najdeme také velmi mnoho. Mezi nimi jsou postaveny hrazdy a vytvořen malý tunel.

Od listopadu 2010 probíhá projekt Přírodní zahrada waldorfské mateřské školy. Na projektu se podílí velmi aktivně i rodiče dětí.

Jak uběhl den:

8.30 – 9.30

Přicházím do Waldorfské mateřské školy Brno na Plovdivské 8 v Brně Žabovřeskách. Přivítání je velmi milé, jsme uvedena do třídy Hvězdiček. Z počátku je ve třídě jen šest dětí, ale během hodiny se třída zaplní. Seznamuji se s dětmi, pozoruju jejich hry a zlehka se zapojuji – jsme pozvána na jídlo do kuchyňky, dva kluci mi zpívají písničku, kterou se učili v předešlých dnech.

Činnost dětí: Děti si hrají samostatně nebo po skupinkách. Každý, kdo přijde do třídy, se pozdraví s učitelkou podáním ruky. Mě děti nejdříve pozorují a posléze zapojují do svých her. Hry: autodráha z kostek, hraní na princezny, háčkování, domeček z hadrů.

Činnost učitelky: Vítá příchozí děti a připravuje potřebné materiály pro výtvarnou činnost.

9.30 – 10.00

Ranní kruh

Po příchodu všech dětí do školky přichází na řadu ranní přivítání, tzv. ranní kruh. Učitelka vykládá dětem, co je dnes čeká a představuje mě. Poté přichází na řadu rozcvička s písničkou.

„Sluníčko vstává, dobrá jitro dává.

Pojďte, děti, na palouček, raz, dva, tři.

Takhle cvičí jedna ruka, takhle cvičí druhá ruka,

takhle rostou kytičky, takhle cvičí dětičky.“

Po rozcvičce, která se třikrát opakuje, vyvolá učitelka jedno z dětí, aby rozsvítilo svíčku uprostřed kruhu. Další dítě rozdá každému „dobrůtku“ – plátek sušeného jablíčka. Společně

probudíme Hvězdičku, malého skřítku. Děti zopakují Hvězdičce, co je dneska čeká a několik dětí poví, na co se těší.

Protože jsem mezi nimi nová, zahrajeme si hru „Na jména“. Po kroužku koluje míček a u koho skončí ve chvíli, kdy se dozpívá písnička, musí říct nahlas své jméno.

Pak nás čeká ještě jedna hra, jmenuje se „Kočka a myš“. Větší balónek (kočka), honí menší balónek (myšičku). Děti rozvíjí nejen svůj postřeh, ale procvičují i grafomotoriku.

Rozpočítávadlo: *„Holčička či chlapeček, vezme si teď zvoneček.“*

Na koho vyjde rozpočítání, sfoukne svíčku a ukončí tak ranní kruh.

10.00 – 10.10

Svačina

Děti si připravují prostírání, hrnečky a svačinu. Všichni sedí kolem velkého stolu ve třídě. Než začnou jíst, chytanou se za ruce a poděkují za jídlo.

„Svoje ruce spojujeme, za ty dary děkujeme.“

Slunci, jež vše zahřívá, dešti, jenž vše zkrápět zná.

*Zemi, jež vše uschová, **bohu, který rád nás má.**“*

Všimla jsem si, že na stole mají položenou vlastnoručně vyráběnou knížku s názvem „Za obídek dobroučků“, kde je spousta dalších podobných poděkování za dary přírody. Na obalu knížky byl namalován **chléb s křížem**.

„Za chleba dar, za díla zdar, buď tobě bože dík.“

„Dík pane za to jídlo, které dáváš každý den. Dej i těm, co mají bídu, ve všech buď dnes oslaven.“

10.10 – 10.50

Řízená činnost

Je středa, a proto je dnes na programu kreslení. Každý den v týdnu, je totiž ve waldorfské školce jiný program. V pondělí se modeluje ze včelího vosku, v úterý se vyráží na výlety, do muzeí a divadel, středa je dnem kreslení a malování, ve čtvrtek se peče a v pátek je čas na oslavu narozenin a práci s přírodninami.

Tématem dnešního tvoření je jaro. Na namočený papír rozpíjí nejdříve žlutou (sluníčko) a pak modrou barvu (nebíčko). Následně si každé dítě vezme ubrousek a vysuší na vytvořené louce sněženky. Kdo umí, se pod svůj výtvar podepíše, kdo to ještě neumí, podepíše mu obrázek učitelka. Druhá učitelka během kreslení hraje na kytaru a zpívá písničku.

„Volám tě, sluníčko, vyjdi jen maličko.

Vyjdi, vyjdi ven, bude bílý den.“

Činnost dětí: Děti si berou svoje zástěrky z kapsáře a chystají si místo na kreslení. Poté, co učitelka předvede, co a jakým způsobem budou kreslit, chodí si po jednotlivcích pro namočený papír a začínají tvořit. Kdo je hotov si výtvar podepíše a uklidí pomůcky a svoje místo.

Činnost učitelky: Jedna paní učitelka hraje na kytaru a postupně volá děti pro pomůcky.

„Volám si, jméno, volám, vydej se cestičkou k barvám.“

Druhá paní učitelka pomáhá dětem s kreslením, podepisuje výkresy těm, co to ještě nezvládnou sami, a organizuje děti.

11.00 – 12.00

Pobyt venku

Po kreslení vyrábíme i přes to, že sněží na školní zahradu. Děti se zvládají oblékat sami, jen málokomu musí učitelka pomáhat. Venku si v zahradním domečku půjčují motyčky, lopaty, zahradní kolečka, auta a jiné hračky. Děti si hrají po skupinkách, učitelky pouze dohlížejí na bezpečnost.

12.00 – 12.30

Po příchodu ze školní zahrady se děti chystají na oběd. Každý si vezme svůj polštářek a všichni si posedají do kruhu. Zvolené dítě zapálí svíčku uprostřed kruhu, další dítě dá každému na dlaň kapičku vonného olejíčku, který si děti roztírají po rukách.

„Hoř plamínku, hoř, my ti dáme groš. Nebudeš-li hořeti, my to řeknem kuřeti.“

Čte se pohádka o kuřátkách. Po dočtení se uklidí polštářky zpět na místo.

12.35 – 13.00

Oběd

Před tím, než se všichni pustí do oběda, společně poděkujeme za jídlo. Chytíme se za ruce a sborově proneseme:

„Svoje ruce spojujeme, za ty dary děkujeme.

Slunci, jež vše zahřívá, dešti, jenž vše zkrápět zná.

*Zemi, jež vše uschová, **bohu, který rád nás má.***

Požehnanou dobrou chuť!

13.00 – 14.30

Po obědě se kromě předškoláků chystají všichni k odpočinku.

„Holky, kluci předškoláci, my teď máme svoji práci“

Předškoláci se sejdou v jedné třídě, kde se od ledna soustavně připravují na školní docházku. Střídá se několik aktivit (ruční práce, čtení pohádek a jejich dramaturgie, eurytmie). V den mé návštěvy jsme nejdříve četli pohádku „**O hledání boží pravdy**“. Po pohádce jsme se přesunuli do eurytmického sálu. Cvičilo se s tyčí.

„Holky, kluci předškoláci, my končíme svoji práci“

O půl třetí jsem se s třídou rozloučila. Den strávený ve waldorfské školce byl velice příjemný, inspirativní a motivující. S dětmi i s paními učitelkami se mi velmi dobře pracovalo. Líbilo se mi, že mě mezi sebe zapojili, i když jsem byla na začátku dne pro ně úplně cizí.

4.3. Analýza získaných údajů z pozorování

Během mého pozorování výuky ve Waldorfské mateřské škole Brno jsem zaznamenala několik prvků, které by bylo možné považovat za náboženské. Podle výše uvedené definice náboženského projevu (viz. kapitola 4.4.) jsem pozorovala tyto znaky:

- Vizuální náboženské symboly (kříž, Betlémská hvězda, obrazy s náboženskou tematikou)
- Jednání podle víry (molitba před důležitými činy dne, dodržování náboženských zákonů)

- Mluvení o bohu
- Slavení náboženských svátků

Výsledky pozorování vycházejí pouze z jedné mateřské školy, a proto se nedají zobecnit na všechny waldorfské mateřské školy, ve kterých by výsledky mohli dopadnout úplně jinak.

Vizuální náboženské symboly:

Náboženský projev č. 1:

Na jedné zdi visí obraz Panny Marie s Ježíšem v náručí. Na poličce pod ním leží věnec a svíčka.

Za určitý projev vizuálního náboženského symbolu lze považovat obraz Panny Marie s Ježíšem visící na zdi ve třídě. Během dne, kdy jsem prováděla pozorování, mu však nebyla věnována žádná pozornost a proto nemohu říci, jakou funkci ve třídě plní.

Náboženský projev č. 2:

Všimla jsem si, že na stole mají položenou vlastnoručně vyráběnou knížku s názvem „Za obídek dobroučkový“, kde je spousta dalších podobných poděkování za dary přírody. Na obalu knížky byl namalován chléb s křížem.

Vlastnoručně vyráběná knížka „Za obídek dobroučkový“ obsahovala několik „říkadel“ a písniček vztahujících se k poděkování za podávané jídlo. Téměř ve všech textech se objevovalo slovo bůh nebo náš pán.

„Za chleba dar, za díla zdar, buď tobě bože dík.“

„Dík pane za to jídlo, které dáváš každý den. Dej i těm, co mají bídu, ve všech buď dnes oslaven.“

Na přebalu knihy byl vyobrazen chléb s křížem. Bohužel, ani s touto knihou se v den mé přítomnosti nijak nepracovalo.

Jednání podle víry:

Náboženský projev č. 3:

Před svačinou, před obědem:

„Svoje ruce spojujeme, za ty dary děkujeme.

Slunci, jež vše zahřívá, dešti, jenž vše zkrápět zná.

*Zemi, jež vše uschová, **bohu, který rád nás má.***

Požehnanou dobrou chuť!“

Běžným znakem víry je pronesení modlitby před jídlem a po něm. S určitou nadsázkou, bychom mohli výše uvedený projev považovat za modlitbu. Já bych však tento projev nepovažovala za modlení, spíše bych jej nazvala poděkováním. Za určitý náboženský prvek to však díky zmínce o bohu považovat lze. Osobně bych však na tomto rituály třídy neviděla nic nežádoucího, protože poděkovat za připravené jídlo, za to, že máme co jíst a pít, by mělo být samozřejmé. A z mého pohledu je jedno, jestli poděkujeme paní kuchařce, mámě nebo bohu.

Mluvení o bohu:

Náboženský projev č. 4:

Četba pohádky „O hledání boží pravdy“

Během dne jsme nezaznamenala, že by se učitelka v nějakém kontextu zmínila o bohu. Jediné, co by se dalo považovat za mluvení o bohu, byla pohádka pro předškoláky O hledání boží pravdy. Pohádka byla o židovi, který hledal boží pravdu. Na konci přišel k poznání, že každé náboženství je jiné a každé má svou pravdu.

Slavení náboženských svátků:

Ačkoliv je všeobecně známo, že se ve waldorfské škole slaví křesťanské svátky, během mé návštěvy žádná oslava neprobíhala.

Spiritualita:

Během výuky jsem se setkala nejen s prvky, které lze považovat za náboženské, ale i s určitými projevy spirituálními. Opět to však nebyly projevy nijak extrémní a lze je za spirituální považovat pouze s určitou nadsázkou.

Během dne se opakuje několik rituálů – ranní kruh, kruh před obědem. Tento rituál vždy doprovází zapálení svíce, která po celou dobu hoří uprostřed kruhu. Zapaluje ji a na konci zhasíná vždy jedno dítě, které si učitelka vybere. Před obědem jsme dostali každý na dlaň kapku vonného olejíčku, který jsme si roztírali na rukou a vnímali jeho vůni. Byla to taková chvilka zklidnění a uvolnění před další částí dne.

5. OVĚŘENÍ VÝZKUMNÝCH PŘEDPOKLADŮ

Na počátku šetření jsme stanovili čtyři výzkumné předpoklady. Výzkumné předpoklady číslo jedna a dva byly ověřeny při pozorování výuky. Výzkumné předpoklady tři a čtyři byly ověřeny pomocí dotazníku.

Výzkumný předpoklad č. 1:

VP1: Během výuky se objevují určité projevy, které lze považovat za náboženské.

Výzkumný předpoklad byl ověřován pozorováním ve Waldorfské mateřské škole Brno. Podotýkám proto, že ověření tohoto výzkumného předpokladu se vztahuje pouze k této škole a nedá se zobecnit na všechny waldorfské mateřské školy.

Dle mého definování náboženského projevu (viz. kapitola 4.4.), jsem během pozorování zaznamenala několik prvků, které lze považovat za náboženské.

Jednalo se o:

1. Vizuální projev:

obraz Panny Marie s Ježíšem visící na stěně
ve třídě

Knihu „Za obídek dobroučkový“ s průpověďmi
a písněmi, ve kterých se objevovalo slovo
bůh.

2. Jednání podle víry:

pronesení „motlitby“ před obědem
a svačinou

Výzkumný předpoklad VP1 byl potvrzen.

Výzkumný předpoklad č. 2:

VP2: Ve výuce mluvila učitelka o náboženských pojmech (bůh, víra, náboženství aj.).

Výzkumný předpoklad byl opět ověřován pozorováním. Znovu musím zdůraznit, že pozorování bylo prováděno pouze v jedné waldorfské mateřské škole a tudíž nemůžeme výsledek zobecnit na všechny waldorfské mateřské školy.

Během výuky jsme nezaznamenala žádnou činnost učitelky, kdy by mluvila o náboženských pojmech jako bůh, víra, náboženství aj. Jediná chvíle, kdy jsem zpozorovala nějakou zmínku o náboženství, bylo čtení pohádky „O boží pravdě“. Tento fakt ovšem nepovažuju za potvrzení výzkumného předpokladu, protože učitelka pouze četla to, co bylo v knize. A musím podotknout, že ani tam, nebyla jakákoliv zmínka o bohu, víře či jiném nijak významná.

Výzkumný předpoklad VP2 nebyl potvrzen.

Výzkumný předpoklad č. 3:

VP3: Rodiče se mohou v propagačních materiálech waldorfské mateřské školy setkat s pojmy spojenými s náboženstvím (bůh, křesťanství, víra aj.)

Výzkumný předpoklad číslo tři byl ověřen pomocí dotazníku. Na rozdíl od pozorování nebyl dotazník orientován pouze na jednu

waldorfskou mateřskou školu, ale odpovídali na něj rodiče dětí z různých waldorfských mateřských škol.

Na tento výzkumný předpoklad nejlépe dokáže odpovědět otázka z dotazníku číslo čtyři (Před nástupem mého dítěte do waldorfské školy jsem si prostudoval/a veškeré dostupné materiály o waldorfské pedagogice.) a otázka pět (V propagačních materiálech jsem narazil/a na slova týkající se náboženství (Bůh, rituál, obřad aj.).

Tab. 17: Prostudované materiály o waldorfské pedagogice a waldorfské škole

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Ano	7
Spíše ano	33
Nevím	0
Spíše ne	13
Ne	1

Tab. 18: V propagačních materiálech jsem narazil/a na slova týkající se náboženství (Bůh, rituál, obřad aj.)

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Ano	10
Spíše ano	2
Nevím	10
Spíše ne	24
Ne	8

Z odpovědí na tyto otázky je patrné, že většina respondentů, ačkoliv nastudovala, nebo spíše nastudovala veškeré dostupné materiály o waldorfské pedagogice a waldorfské škole (40 respondentů), se spíše nedočetla, nebo nedočetla nic v těchto materiálech o záležitostech a pojmech týkajících se náboženství (32 respondentů). Výsledek může být ovlivněn tím, že dotazovaní pocházejí z různých waldorfských škol a jejich materiály se liší. V některých se o náboženství dočteme poměrně mnoho, v jiných není ani zmínka.

Výzkumný předpoklad VP3 nebyl potvrzen.

Výzkumný předpoklad č. 4:

VP4: Většina rodičů si myslí, že výuka ve waldorfské mateřské škole je příliš orientována na duchovní stránku.

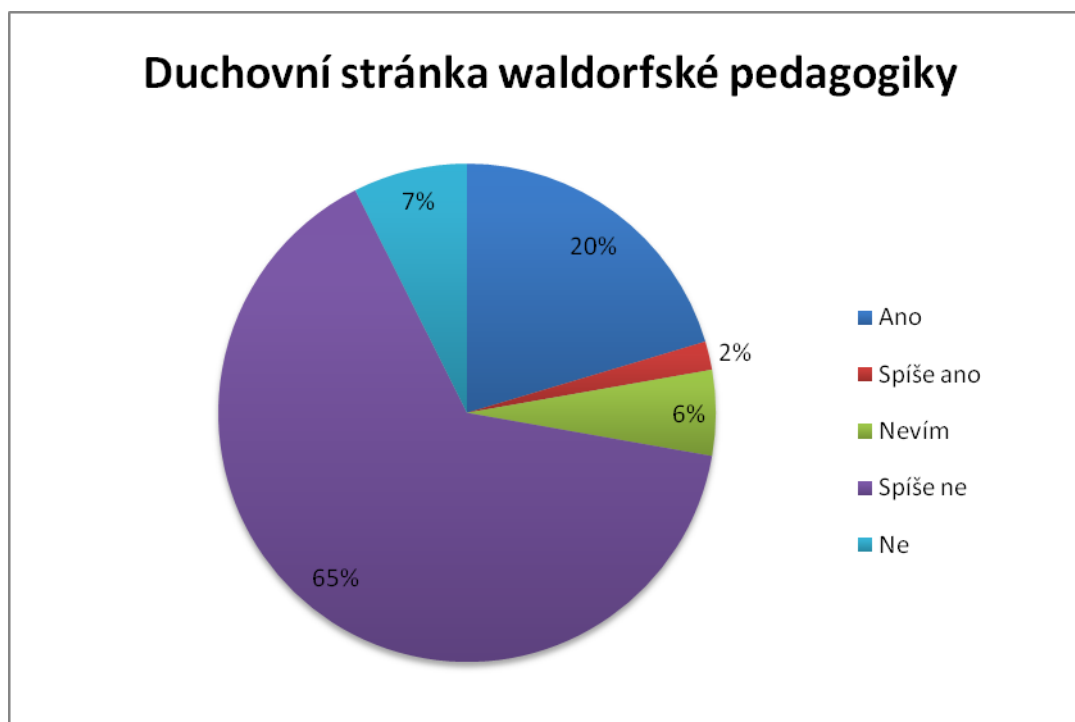
Poslední výzkumný předpoklad byl opět ověřován dotazníkem. Odpověděla nám na něj otázka číslo čtrnáct (Věděl/a jsem, že waldorfská pedagogika klade důraz na duchovní stránku, ale dle mého názoru je upřednostňována více, než jsem očekával/a a než je zdrávo.).

Tab. 19: Věděl/a jsem, že waldorfská pedagogika klade důraz na duchovní stránku, ale dle mého názoru je upřednostňována více, než jsem očekával/a a než je zdrávo.

<i>Odpověď</i>	<i>Počet odpovědí</i>
Ano	11
Spíše ano	1
Nevím	3
Spíše ne	35

Ne	4
----	---

Graf 13: Věděl/a jsem, že waldorfská pedagogika klade důraz na duchovní stránku, ale dle mého názoru je upřednostňována více, než jsem očekával/a a než je zdravo.

Výsledek je patrný hned na první pohled. Většina, celkem 72 % rodičů si myslí, že duchovní stránka není přespříliš upřednostňována.

Výzkumný předpoklad VP4 nebyl potvrzen.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývá projevy náboženství ve waldorfské mateřské škole. Je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické.

Teoretická část shromažďuje poznatky z knih a materiálů vydávaných waldorfskými školami. Zaměřuje se na waldorfskou mateřskou školu – vybavení a uspořádání třídy, průběh dne a týdne, slavení slavností ve waldorfské školce. Zabývá se též antroposofií, filosofií Rudolfa Steinera, zakladatele myšlenkového tvůrce waldorfské pedagogiky.

Praktická část vychází z pozorování ve Waldorfské základní a mateřské škole Brno a z dotazníkového šetření, určeného rodičům dětí z waldorfských škol. Na základě výsledků těchto dvou metod byly ověřeny čtyři stanovené výzkumné předpoklady. Pouze jeden předpoklad se potvrdil, zbylé tři nebyly potvrzeny. Cíle práce byly naplněny.

Z výsledků vyplývá, že určité projevy náboženství sice ve výuce waldorfské mateřské školy zaznamenat můžeme, nejsou ovšem natolik extrémní, jak se často tvrdí. Rodiče jsou přesvědčeni o tom, že orientace na duchovní stránku je přiměřená a není upřednostňována na úkor stránky intelektuální. Ačkoliv rodiče tvrdí, že se v propagačních materiálech waldorfských škol nedočetli mnoho o náboženství, většinou nevdají slavení křesťanských svátků během školního roku. Je pravdou, že mnohé svátky byly přijaty i nekřesťanskou společností (Vánoce, Velikonoce) a z toho důvodu jsou možná přijímány bez jakýchkoliv předsudků.

Při pozorování se objevili i prvky, které lze s určitou nadsázkou považovat za spirituální. Nešlo však o žádné zaříkávání či jiné

podobné chování. Ba naopak tyto chvíle navodili velice příjemnou atmosféru a celkové uklidnění. Naučit děti v dnešní době plné stresu se na chvíli zastavit, uvolnit a ponořit do svého nitra je snad stejně důležitá věc, jako naučit je základním hygienickým návykům.

Nic špatného nevidím ani na skutečnosti, že se děti před jídlem „modlí“. Není to však modlení v pravém slova smyslu, je to spíše poděkování za to, že máme co jíst a netrpíme hladu. Pro některé to může být přežitek z dávných dob a v době přeplněných supermarketů úsměvné. Myslím si ovšem, že každé dítě by mělo vědět, že plná lednice není samozřejmostí.

Jediné, co mohu snad vytknout, je kázeň žáků. Musím říct, že ve srovnání s tradiční mateřskou školou byla dosti umírněná. Ale toto téma nebylo předmětem mé práce.

Mnozí se mnou možná nebudou souhlasit, ale dle mého nejsou jakékoliv náboženské či spirituální projevy ve waldorfské mateřské škole nijak extrémní. Podotýkám, že pozorování bylo provedeno pouze v jedné škole a bylo krátkodobé (jeden den). V případě pozorování dlouhodobějšího a při pozorování jiné školy mohou být výsledky poněkud jiné. Stejně tak lze předpokládat i to, že díky mé přítomnosti některé aktivity učitelky do denního programu nezařadily. Orientace waldorfské pedagogiky na duchovní stránku je však nepopíratelná. Přesto si myslím, že pokud rodiče ví a souhlasí s jejími názory a metodami, není tato škola špatnou alternativou k tradiční mateřské škole.

RESUMÉ

Diplomová práce *Projevy náboženství ve waldorfské mateřské škole* se zabývá otázkou, zdali se ve waldorfské mateřské škole projevují nějaké náboženské, popřípadě spirituální prvky. Teoretická část stručně popisuje podstatu a vznik waldorfské školy a waldorfské pedagogiky a charakterizuje waldorfskou mateřskou školu. Praktická část ověřuje stanovené výzkumné předpoklady pomocí pozorování ve Waldorfské mateřské škole Brno a prostřednictvím dotazníkového šetření mezi rodiči žáků waldorfských škol. Cílem praktické části bylo ověřit, zdali je výuka waldorfských mateřských škol nábožensky orientována.

RESUME

The thesis *Expressions of religion in the Waldorf kindergarten* deals with the question whether in the Waldorf kindergarten express any religious or spiritual elements. The theoretical part briefly describes the essence and origin of Waldorf schools and Waldorf education and characterizes the Waldorf kindergarten. The research verifies the assumptions specified in practical part using observation at the Waldorf kindergarten and through a questionnaire survey among parents of pupils Waldorf schools. Goal of the practical part is to verify whether the teaching Waldorf kindergartens religiously oriented or not.

a.

POUŽITÁ LITERATURA

Knižní a tištěné zdroje

HELLER, J.; MRÁZEK, M. *Nástin religionistiky*. Praha: Kalich, 2004. ISBN 80-70-17-721-7.

DURKHEIM, É. *Elementární formy náboženského života*. Praha: Oikoymenh, 2002. ISBN 80-70-17-721-7.

ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-804-X.

ŠTAMPACH, I. *Malý přehled náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-26123-X.

GRUNELIUSOVÁ, E. M. *Výchova v raném dětském věku, školky s waldorfskou pedagogikou*, Baltazar, 1992. ISBN 80-900307-3-4

HENDEL, J. *Kvalitativní výzkum*, Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-040-2

MAŇÁK J. a kol., *Alternativní metody a postupy*, Brno: Pdf MU, 1997

SVOBODOVÁ, J., JŮVA, V. *Alternativní školy*. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85931-19-2.

CARLGREN, F. *Výchova ke svobodě: Pedagogika Rudolfa Steinera*. Praha: Baltazar, 1991. ISBN 80-900307-2-6.

PRŮCHA, J. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-584-9

W alternativa, *Naše mateřská škola*, Brno, 2005

KRANICH, E. M. *Waldorfské školy*. Semily: Opherus, 2000. ISBN 80-902647-2-7

WEBEROVÁ, K. *Waldorfská škola a důvody rodičů pro její výběr*: bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra pedagogiky, 2010.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, ISBN 80-85931-79-6

Internetové zdroje

Škola pro srdce, hlavu i ruce, Základní škola waldorfská a mateřská škola České Budějovice o.p.s.[online].[Cit. 10-6-2012] Dostupný z www: <http://www.waldorfcz.cz/skola/antroposofie-jako-myslenkovy-zaklad-pedagogiky-rudolfa-steinera.html>

Antroposofie [online].[Cit. 10-6-2012] Dostupný z www: http://www.spolved.web2001.cz/stud_mat/antropo.htm

Alternativní školy [online].[Cit. 10-6-2012] Dostupný z www: <http://www.alternativniskoly.cz/pouzite-terminy/antroposofie/>

Základní waldorfská škola. [on-line].[Cit. 3-12-2010] Dostupný z www: <http://www.waldorfpardubice.cz/v-faze.htm>

Antroposofická společnost [online]. [Cit. 10-13-2012] Dostupný z www: <http://www.anthroposof.cz/co-je-anthroposofie/anthroposofie/pedagogika/>

Světová náboženství[online]. [Cit. 10-13-2012] Dostupný z www: <http://www.svetova-nabozenstvi.cz/>

Wikipedie – otevřená encyklopedie [online]. [Cit. 10-19-2012] Dostupný z www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Port%C3%A1l:N%C3%A1bo%C5%BEnstv%C3%AD>

Stránky Asociace waldorfských škol České republiky. [on-line]. [Cit. 10-16-2012] Dostupný z [www: http://www.iwaldorf.cz/skolyvesvete.php?menu=sko-glo](http://www.iwaldorf.cz/skolyvesvete.php?menu=sko-glo)

Kruh mateřských center pracujících na principech waldorfské pedagogiky. [online]. [Cit. 10-16-2012] Dostupný z [www: http://www.ikruh.cz/index.php/waldorfska-pedagogika](http://www.ikruh.cz/index.php/waldorfska-pedagogika)

Waldorfská základní škola a mateřská škola Brno. [online]. [Cit. 10-16-2012] Dostupný z [www: http://www.waldorf-brno.cz/materska-skola/](http://www.waldorf-brno.cz/materska-skola/)

WMŠ Dusíkova. [online]. [Cit. 11-16-2012] Dostupný z [www: http://wmsdusikova.skolka.info/index.php?page=prostredi](http://wmsdusikova.skolka.info/index.php?page=prostredi)

Učitelské noviny. [online]. [Cit. 9-29-2012] Dostupný z [www: http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=3386](http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=3386)

Zkola, informační a vzdělávací portál Zlínského kraje. [online]. [Cit. 9-29-2012] Dostupný z <http://www.zkola.cz/zkedu/rodiceaverejnost/vybirameskolu/alternativniciinovativnivzdelavani/waldorfskapedagogika/28241.aspx>

Studentík.cz. [online]. [Cit. 3-27-2013] Dostupný z [www: http://www.studentik.cz/clanky/mytus-jmenem-waldorfska-skola.html](http://www.studentik.cz/clanky/mytus-jmenem-waldorfska-skola.html)

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Kristýna Weberová a jsem studentkou 5. ročníku Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Ráda bych Vás požádala o vyplnění krátkého dotazníku, který je součástí mé diplomové práce. Dotazník je zcela anonymní a poslouží pouze jako podklad pro mou práci.

1. **Jsem:** muž
Žena

2. **Nejvyšší dosažené vzdělání:** základní
střední
vysokoškolské

3. **Můj syn/moje dcera chodí do waldorfské mateřské školy velmi rád/a.**

ano - spíše ano - nevím - spíše ne - ne

4. **Před nástupem mého dítěte do waldorfské školy jsem si prostudoval/a veškeré dostupné materiály o waldorfské pedagogice.**

ano - spíše ano - nevím - spíše ne - ne

5. **V propagačních materiálech jsem narazil/a na slova týkající se náboženství (Bůh, rituál, obřad aj.)**

ano - spíše ano - nevím - spíše ne - ne

6. Líbí se mi slavení křesťanských svátku během celého školního roku.

ano - spíše ano - nevím - spíše ne - ne

7. Myslím si, že mezi školou a rodiči vládne velmi přátelský vztah.

ano - spíše ano - nevím - spíše ne - ne

8. Výchova ve škole se shoduje s výchovou, kterou praktikuji v domácím prostředí.

ano - spíše ano - nevím - spíše ne - ne

9. Velmi se mi líbí uspořádání a výzdoba třídy.

ano - spíše ano - nevím - spíše ne - ne

10. Myslím, že by se měly nadále zřizovat nové waldorfské školy.

ano - spíše ano - nevím - spíše ne - ne

11. Zkušenosti s waldorfskou mateřskou školou se shodují s mými představami před zkušeností s ní.

ano - spíše ano - nevím - spíše ne - ne

12. Výchova ve waldorfské mateřské škole je jiná, než jsem si představovala.

ano - spíše ano - nevím - spíše ne - ne

pro odpověď ano a spíše ano uveďte, prosím, v čem

.....

13. Mé názory se ve všem shodují s waldorfskou pedagogikou.

ano - spíše ano – nevím – spíše ne – ne

pro odpověď ne a spíše ne uveďte, prosím, v čem se neshodují

.....

14. Věděl/a jsem, že waldorfská pedagogika klade důraz na duchovní stránku, ale dle mého názoru je upřednostňována více, než jsem očekával/a a než je zdrávo.

ano - spíše ano – nevím – spíše ne – ne

15. Uvažovala jsem o odchodu mého dítěte z waldorfské školy.

ano - spíše ano – nevím – spíše ne – ne

pro odpověď ano a spíše ano uveďte, prosím, důvod

.....

Děkuji za Váš čas, věnovaný mému dotazníku.

Příloha č. 2: Plné znění použitých článků v kapitole 7

Článek z Učitelských novin č. 46: JE PORUŠOVÁNA NÁBOŽENSKÁ NEUTRALITA?

Waldorfská pedagogika je postavena na filozofii nebo spíše přesněji řečeno na náboženském vidění světa německého zakladatele takzvané antropozofie Rudolfa Steinera. (Ten tvrdil, že i duchovní svět lze studovat vědecky.) Odborník na problematiku sekt a nových náboženských směrů Zdeněk Vojtíšek proto říká, že si nelze představit více náboženskou či spirituální pedagogiku, než je právě waldorfská. Příznivci této pedagogiky se však proti uvedené argumentaci brání tvrzením, že waldorfské školy jsou nábožensky neutrální. Antropozofii se prý na žádné české škole nikdy nevyučovalo a jediné informace o náboženství dostávají žáci v religionistickém slova smyslu, tedy že jsou postupně informováni o hlavních světových náboženských proudech.

Přestože ani ČŠI – jak vyplývá z inspekčních zpráv – nezaregistrovala při žádné ze svých návštěv, že by se náboženská neutralita na waldorfských školách porušovala, nebo že by učitelé předávali dětem některé informace odporující současnému vědeckému poznání světa, k postoji Zdeňka Vojtíška se ústřední školní inspektorka přiklání. „Spirituální prvky nelze od waldorfské pedagogiky oddělit. To, že jsme je během inspekcí nevypozorovali, je vysvětlitelné, protože během naší návštěvy je učitelé pochopitelně neprezentují. A protože pedagogové nepoužívají učebnice, lze spirituální rozměr jen velice těžko při inspekci doložit.“ (V inspekčních zprávách jsem sice narazil na termíny jako rituál a spirituální prvky, ale při konzultaci s inspektory jsem se dozvěděl, že šlo jen o symbolické vyjádření probíraného tématu nebo vytvoření atmosféry k dané situaci – žáci

si například ve třídě zapálili svíčku.) Zákon dovoluje, aby v samostatných hodinách žáci mohli být vyučováni náboženskému směru, který je registrován ministerstvem kultury. (V jiných případech za výuku náboženství zodpovídá výhradně jen ředitel školy.) Jde o dobrovolné hodiny, jichž se účastní děti se souhlasem rodičů. Ani na církevních školách by náboženská výchova neměla být povinná. Problém je v tom, že podle Marie Kalábové spirituální základ stojí za většinou vyučovacích předmětů ve waldorfských školách. „Také obsah specifického vzdělávání učitelů waldorfské pedagogiky vychází z filozofie Rudolfa Steinera. Není tedy možné oddělit speciální vedení pedagogů od jejich následného působení na žáky,“ doplňuje Žufanová. Marie Kalábová: „Spekulace kolem náboženské neutrality by do značné míry skončily ve chvíli, kdyby se waldorfské školy staly školami soukromými. Nemusely by se pak ani bát o výši přidělovaných normativních peněz, protože když budou i nadále prokazovat, že jejich program se věnuje více individuální práci s dítětem než u běžné školy, mohou mít dokonce i vyšší normativ jako třeba speciální školy.

(Učitelské noviny. [online] [Cit. 9-29-2012] Dostupný z [www: http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=3386](http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=3386))

Jiří Heřt – kritik waldorfských škol

Jiří Heřt je známý kritik waldorfských škol. Waldorfským školám dlouhodobě vytýká jednostranné zaměření na duchovní stránku, konkrétně zanedbávání výuky v oblasti racionality, materialismu a kauzálních vztahů ve prospěch spirituality. To může mít až podobu potlačování kritického myšlení, neboť podle Steinerových představ vede k pravému poznání meditace a intuice. Snahou waldorfské pedagogiky je tak poznatky postupně

vybavovat z podvědomé mysli dítěte na úkor rozvoje kritického myšlení, kladení a zodpovídání otázek, tvorby a testování hypotéz. Waldorfská škola se odvolává na křesťanský charakter výchovy. Jak obsah, tak i pedagogika waldorfských škol vycházejí z určité, specifické náboženské ideologie.

Jiří Heřt tvrdí, že škola zamlčuje svoji antroposofickou podstatu a popírá jakoukoliv kritiku. Je bráněno publikování kritických názorů, v zahraničí jsou dokonce známy případy, kdy antroposofická společnost vykoupila celý náklad kritické literatury, aby se nedostal na veřejnost. O výhodách a nevýhodách podle kritiků neprobíhá dostatečná veřejná diskuse.

(Wikipedie, otevřená encyklopedie. [online] [Cit. 3-26-2013] Dostupné z [www:http://cs.wikipedia.org/wiki/Waldorfsk%C3%A1_%C5%A1kol_a#Kritika](http://cs.wikipedia.org/wiki/Waldorfsk%C3%A1_%C5%A1kol_a#Kritika))

Článek informačního a vzdělávacího portálu Zlínského kraje Zkola: SKRYTÁ NÁBOŽENSKOST?

Waldorfskému školství bývá jeho kritiky často vytýkána skrytá náboženskost, protože není z jeho vzdělávacího programu přímo patrna. U církevních škol je jejich náboženský charakter jednoznačný a odpovídá svým zaměřením církvi či jinému náboženskému subjektu, který školu zřídil. (Např. na židovské škole jsou žáci povinně seznamováni s judaismem.) Waldorfské školy obdobně jako ostatní necírkevní školy ponechávají náboženskou (konfesní) výchovu stranou mimo povinný vzdělávací rámec coby soukromou záležitost žáka a jeho rodiny. Na rozdíl od běžných škol zaměřených na rozvoj racionální stránky osobnosti však waldorfské školy stránku spirituální neopomíjejí. Již při pouhém vstupu do budovy waldorfské školy zaznamená každý návštěvník povznášejší dojem, který v něm vyvolávají

uspořádání a výzdoba interiéru. Waldorfské školy sice neuskutečňují výchovu k víře, ale rodiče mající zájem přihlásit své dítě do waldorfské školy musí počítat s tím, že na škole tohoto typu je úcta k náboženské tradici, a to především křesťanské, přítomna a někdy ovlivňuje dění v celé škole. (Např. do harmonogramu waldorfské školy jsou zařazeny oslavy svátků náboženského původu.)

(Zkola, informační a vzdělávací portál Zlínského kraje. [online] [Cit. 9-29-2012] Dostupné z <http://www.zkola.cz/zkedu/rodiceaverejnost/vybirameskolu/alternativniciinovativnivzdelavani/waldorfskapedagogika/28241.aspx>)

Článek portálu Studentík.cz: MÝTUS JMÉNEM „WALDORFSKÁ ŠKOLA“

Článek studentky Waldorfské střední školy v Ostravě Evy Mičákové z 12. ledna 2007.

Nejčastějším omylem se však stává všeobecně známý fakt, že Waldorfská škola se specializuje na náboženství a křesťanskou výuku. Opět je to jen a jen mýtus. Pravda, probíráme náboženství (různá) spíše podrobněji, než letmo, ale nikdo nás nenutí uctívat Boha a každý den se k němu modlit. Spíš naopak. Čím více se to o nás říká, tím více studentů se snaží se tohoto označení oprostít a veřejně prohlašuje, že na Boha nevěří.

Waldorfskou pedagogiku založil Rudolf Steiner, rakouský filosof a přírodovědec, jenž rovněž vytvořil obor antroposofie, která - jak ona sama říká - chce být naukou o člověku. Nejen po jeho duchovní stránce, ale i po té fyzické. A přesně na tomto principu Waldorfské školy fungují. Rozvoj osobnosti a ducha studentů

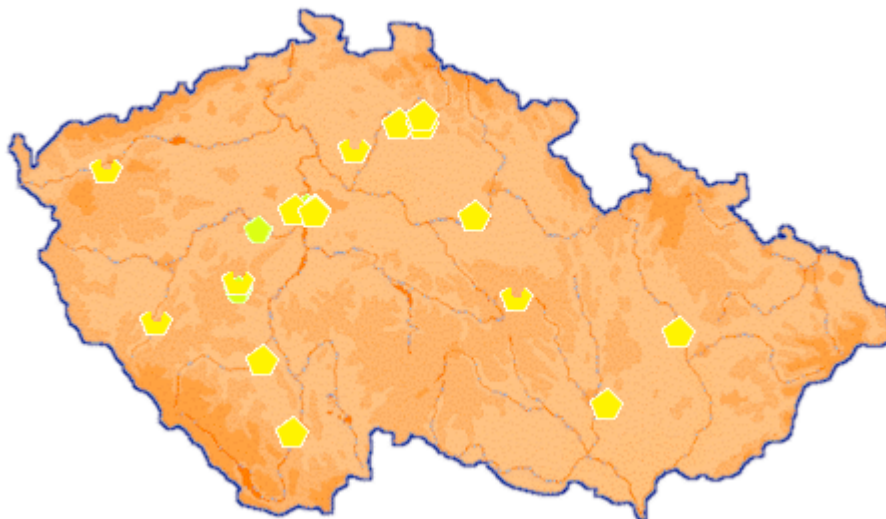
je nejdůležitějším aspektem výuky. Naučit se, pochopit a poznání dál sám rozvíjet.

Mýtem je i tvrzení, že se waldorfští žáci se před začátkem vyučování modlí. (Neříkejme tomu, modlí, ale plnohodnotná průpověď nikdy nikomu neublížila - zvláště, když se zamyslíme nad jejím obsahem).

(Studentík.cz. [online] [Cit. 3-27-2013] Dostupné z [www: http://www.studentik.cz/clanky/mytus-jmenem-waldorfska-skola.html](http://www.studentik.cz/clanky/mytus-jmenem-waldorfska-skola.html))

Příloha č. 3: Rozmístění mateřských škol a center v České republice

Mateřské školy a centra

Zdroj:

Stránky Asociace waldorfských škol České republiky. [on-line].
[Cit.10-16-2012] Dostupný z [www:
http://www.iwaldorf.cz/skolyvesvete.php?menu=sko-glo](http://www.iwaldorf.cz/skolyvesvete.php?menu=sko-glo)